

Statliga företag

Sammanfattning

Utskottet har inget att erinra mot 2002 års redogörelse för företag med statligt ägande, vilken har överlämnats till riksdagen med regeringens skrivelse 2001/02:120. Skrivelsen bör därmed läggas till handlingarna.

Samtliga motionsyrkanden i betänkandet avstyrks. Yrkandena gäller synen på statligt ägande av företag och försäljning av statliga företag, statens ägarutövning och könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna. När det gäller försäljning säger utskottet att det i vissa fall kan vara motiverat med försäljning av del av eller hela det statliga ägandet i ett bolag. Den ordning som för närvarande gäller och som innebär att regeringen – i det fall den inte redan har beslutsmöjlighet – lägger fram förslag till riksdagen om försäljning, anser utskottet vara ändamålsenlig. I en reservation (m, fp, kd, c) begärs en plan för försäljning av statliga företag och en redovisning av syftet med det statliga ägandet för respektive bolag.

I fråga om statens ägarutövning hänvisar utskottet till pågående arbete inom Regeringskansliet avseende riktlinjer, offentliga bolagsstämmor, etisk policy, m.m. En annan uppfattning redovisas i en reservation (m, fp, kd, c), där det föreslås ett tillkännagivande av riksdagen i dessa frågor. Beträffande könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna utgår utskottet från att regeringen ökar sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning rörande jämställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Detta måste, påpekar utskottet, leda till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena. I en reservation (m, fp, kd, c) understryks vikten av en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Utskottets överväganden	5
Skrivelsen om statliga företag	5
Inledning.....	5
Statens ägarpolitik	6
Den statliga företagssfären år 2001	11
Motionerna	12
Synen på statligt ägande av företag	12
Statens ägarutövning, m.m.	17
Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m.	21
Vissa kompletterande uppgifter.....	22
Tidigare riksdagsbehandling.....	22
Riksdagens revisorers granskningsrapport	27
Utskottets ställningstagande	30
Inledning.....	30
Synen på statligt ägande av företag	30
Statens ägarutövning, m.m.	31
Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m.	34
Reservationer.....	35
1. Synen på statligt ägande av företag (m, fp, kd, c).....	35
2. Statens ägarutövning, m.m. (m, fp, kd, c).....	37
3. Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m. (m, fp, kd, c).....	39
Bilaga	
Förteckning över behandlade förslag.....	40

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Synen på statligt ägande av företag

Riksdagen lägger regeringens skrivelse 2001/02:120 till handlingarna och avslår motionerna 2001/02:N65 yrkandena 1 och 6, 2001/02:N66 yrkandena 1–4, 2001/02:N67 yrkandena 1 och 2, 2002/03:Fi236 yrkandena 3 och 4, 2002/03:MI425 yrkande 3, 2002/03:N263 yrkande 8, 2002/03:N269 yrkande 4 och 2002/03:N395 yrkande 18.

Reservation 1 (m, fp, kd, c)

2. Statens ägarutövning, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:N65 yrkandena 2, 4 och 5, 2001/02:N66 yrkandena 5 och 6, 2002/03:N249, 2002/03:N276, 2002/03:N281 yrkandena 1–6 och 2002/03:N316.

Reservation 2 (m, fp, kd, c)

3. Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:N65 yrkande 3, 2002/03:N310 och 2002/03:A242 yrkandena 3 och 4.

Reservation 3 (m, fp, kd, c)

Stockholm den 8 april 2003

På näringsutskottets vägnar

Marie Granlund

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Marie Granlund (s), Mikael Odenberg (m), Ingegerd Saarinen (mp), Nils-Göran Holmqvist (s), Eva Flyborg (fp), Sylvia Lindgren (s), Ann-Marie Fagerström (s), Maria Larsson (kd), Lennart Beijer (v), Karl Gustav Abramsson (s), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Åsa Torstensson (c), Anne Ludvigsson (s), Stefan Hagfeldt (m), Lars Johansson (s) och Reynoldh Furustrand (s).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I detta betänkande behandlas

dels regeringens skrivelse 2001/02:120 med 2002 års redogörelse för företag med statligt ägande,

dels 3 motioner som väckts med anledning av skrivelsen,

dels 11 motioner från allmänna motionstiden.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör lägga regeringens skrivelse om statliga företag till handlingarna och samtidigt avslå ett antal motionsyrkanden rörande bl.a. försäljning av statliga företag, statens ägarutövning och förändring av könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna. Utskottet redovisar sin syn på statligt ägande av företag. När det gäller statens ägarutövning hänvisar utskottet till pågående arbete inom Regeringskansliet avseende riktlinjer, offentliga bolagsstämmor, etisk policy, m.m. Beträffande könsfördelningen utgår utskottet från att regeringen ökar sina ansträngningar för att öka andelen kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena. *Jämför reservationerna 1–3 (m, fp, kd, c).*

Skrivelsen om statliga företag

Inledning

I skrivelse 2001/02:120 lämnar regeringen sin årliga redogörelse för förvaltningen av statens företagsägande samt för verksamheten i företagen med statligt ägande och i affärsverken. I redogörelsen beskrivs utvecklingen i fråga om förvaltningen av statens företagsägande under år 2001 och fram t.o.m. mars 2002. I redovisningen ingår dels aktiebolag vars aktier förvaltas av departementen, dels de affärsdrivande verken Luftfartsverket, Sjöfartsverket och Affärsverket svenska kraftnät. Statens järnvägar (SJ) ombildades till aktiebolag den 1 januari 2001.

Systemet med årliga redogörelser från regeringen baseras på ett beslut av riksdagen våren 1981 (prop. 1980/81:22, bet. 1980/81:NU29). Från och med år 1999 utger regeringen också en mer lättillgänglig version av skrivelsen. I regeringens redogörelse redovisas mer fullständiga resultat- och balansräkningar. I sammanställningarna följer Regeringskansliet sedvanliga regler rörande redovisningsinformation. Sedan år 2001 redovisas även en konsoliderad balans- och resultaträkning. Redovisningen ger en bild av statens samlade företagsengagemang och de totala värdena i denna företagssfär. I avsnittet om Regeringskansliets ägarförvaltning finns en redovisning av Regeringskansliets förvaltningskostnader, och i avsnittet om den statliga företagssfären finns branschöversikter som belyser under vilka förutsättningar företag med statligt ägande verkar.

I den siffermässiga presentationen och i den skriftliga analysen av den statliga företagssfären har företagen delats upp i två huvudgrupper, nämligen företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav och företag som

har särskilda samhällsintressen. Uppdelningen avses ge underlag för en mer rättvisande bild, samtidigt som analysen av såväl det samlade företagsägandet som de enskilda företagens resultat och måluppfyllelse underlättas. I syfte att öka genomlysningen av staten som ägare och av företagen med statligt ägande publicerar Regeringskansliet sedan år 2000 kvartalsrapporter över företag med statligt ägande. I skrivelsen ingår också uppgifter om de riktlinjer och riksdagsbeslut som ligger till grund för företagets verksamhet samt uppgift om de styrelser som utsetts på bolagsstämmorna under våren 2002 eller genom regeringsbeslut våren 2002.

Olika förbättringar har gjorts i den nu aktuella redogörelsen. Avsnittet om statens ägarpolitik har – när det gäller genomlysning – kompletterats med information om de av regeringen beslutade riktlinjerna för extern ekonomisk rapportering för företag med statligt ägande, om bolagsstämmor och om revisorernas roll i de statliga företagen. I avsnittet om viktiga policyfrågor finns en samlad redovisning av hur många av de statliga företagen och hur stor del av de totala tillgångarna som omfattas av miljöpolicy och miljöledningssystem. Även jämställdhetsfrågor och mångfaldsarbete redovisas. I branschavsnitten har analysen av de olika branscherna utvecklats, och i företagspresentationerna lämnas information om företagets utdelningspolicy, förutsatt att bolaget omfattas av ett utdelningskrav. Verksamhetsberättelsen tillhandahålls även på engelska, eftersom regeringen mött ett stort intresse från utlandet för den svenska modellen för förvaltning av företag med statligt ägande.

Statens ägarpolitik

Den svenska staten är Sveriges största företagsägare och arbetsgivare. Genom Regeringskansliet förvaltas 62 företag/koncerner, varav 47 ägs helt och 15 tillsammans med andra. Totalt är ca 200 000 personer anställda i dessa bolag. Staten är den största ägaren på Stockholmsbörsen. Statens ägarroll är komplex då staten äger företag inom verksamheter som spänner från gruvindustri och fastigheter till opera och spel. Regeringen har infört värdeskapande som övergripande mål. Företagen har, som nämnts, delats in i två grupper, nämligen företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav samt företag som främst har särskilda samhällsintressen att uppfylla.

Företag med marknadsmässiga krav kännetecknas av något eller båda av följande kriterier: De verkar på en marknad med full konkurrens; Ägaren, staten, ställer marknadsmässiga krav på resultat och avkastning baserade på riskprofil. Målet för ägarpolitiken inom denna grupp sätts utifrån marknadsmässiga krav. För flera av dessa företag används det gängse måttet för värdeskapande, dvs. att nuvärdet av de framtida kassaflödena skall vara större än företagets sammanvägda kostnad för det lånade kapitalet och ägarens kapital. Under de senaste fyra åren har regeringens förvaltning varit inriktad på en finansiell omvandling av företagen i syfte att maximera aktieägarvärdet. Utvärderingen av företagen i denna grupp sker genom att utvärdera lönsamheten hos företaget för att avgöra om företaget genererar en acceptabel av-

kastning. Avkastningskraven måste bl.a. i konkurrenshänseende motsvara kraven på övriga företag i samma bransch.

Företag med särskilda samhällsintressen kännetecknas av något eller några av följande kriterier: Staten styr verksamheten på ett påtagligt och direkt sätt; Företagen verkar på en marknad med särskilda förbehåll; En del av företagen verkar helt eller delvis utan konkurrens, andra är fullt konkurrensutsatta. För denna grupp av företag gäller att speciella mål sätts, varvid bl.a. kraven på avkastning avviker från vad som är gängse i verksamheter som bedrivs helt på marknadsmässiga villkor. Utvärderingen och uppföljningen baseras bl.a. på kvalitativa parametrar härledda ur samhällsekonomiska eller sektorspolitiska mål och effektivitets- eller resultatskrav. Kraven på t.ex. kostnadseffektivitet kan vara högt ställda även om andra mål har stor betydelse. Graden av samhällsintresse och statens styrning skiljer sig mycket mellan de olika bolagen i denna grupp.

Som ägare har regeringen tillgång till tre verktyg för att nå de uppsatta målen, nämligen genomlysning, fokus på kärnverksamhet och effektiva styrelser. Beträffande genomlysning anser regeringen att företagen med statligt ägande skall vara minst lika genomlysta som börsnoterade företag. Ur statens synvinkel är företagets rapportering av speciell vikt eftersom den är ett viktigt styrinstrument i uppföljningen och utvärderingen av företaget. Den finansiella informationen är grunden för företagets offentliga rapportering och bör kompletteras med beskrivningar om marknadsutveckling, känslighetsanalyser, etc. för att ge vägledning i tolkningen av de faktorer som skapar värde i företaget. I vilken mån de berörda särskilda samhällsintressena uppfyllts bör betraktas som lika väsentlig som annan redovisning. Även den miljö-, jämställdhets- och mångfaldsrelaterade rapporteringen bör i möjligaste mån integreras i årsredovisningen.

När det gäller bolagsstämmor sägs att dessa – i aktiebolag – syftar till att bereda aktieägarna möjlighet att besluta i företagets angelägenheter. I aktiebolagslagen (1975:1385) görs ingen skillnad mellan statligt ägda aktiebolag och privata aktiebolag. Bolagsstämman är således i första hand en sammankomst för aktieägarna, men det finns inga hinder, om bolagsstämman medger det, att stämman öppnas för allmänheten. För att tillgodose behovet av insyn och offentlighet finns inskrivet i företagets bolagsordning att riksdagsledamöter har rätt att närvara vid bolagsstämman och i anslutning till denna ställa frågor. Det är styrelsens ansvar att kallelse till bolagsstämman skickas till riksdagen i god tid före stämman. Detta gäller samtliga företag i vilka staten äger minst 50 % av aktierna och som har fler än 50 anställda. Riksdagsledamöters önskan att närvara på stämman skall anmälas till företagets styrelse senast två veckor i förväg. Vattenfall AB är ett av de företag med statligt ägande som har en öppen bolagsstämma. Det har setts som ett lämpligt tillfälle att beskriva företagets verksamhet och mål för en bredare målgrupp.

När det gäller fokus på kärnverksamheten sägs i skrivelsen att det generellt sett har funnits två problem inom den statliga företagssfären, nämligen ineffektiv kapitalbalans och expansion utanför kärnverksamheten. Under de sen-

aste åren har Regeringskansliet i samråd med företagen med statligt ägande vidtagit flera åtgärder för att öka fokuset på kärnverksamheten och optimera kapitalstrukturen. Vissa företag med statligt ägande tenderar dock fortfarande att vara överkapitaliserade i förhållande till en optimal kapitalstruktur, dvs. de har för mycket eget kapital i relation till lånat kapital. En anledning till detta är en osäkerhet om staten är beredd att skjuta till nytt kapital om det uppstår ett investeringsbehov. Detta försvårar möjligheten för företagen att öka utdelningen till ägaren, eftersom företaget vill försäkra sig om att ha en buffert för eventuella framtida investeringar. Det egna kapitalet är dyrare än det lånade kapitalet. För att kompensera den större risken som detta innebär kräver aktieägare generellt en högre riskpremie som av externa bedömare bedöms ligga inom intervallet 3,5–5,0 procentenheter baserat på ett genomsnitt. Det andra problemet har varit att flera av företagen med statligt ägande tidigare har expanderat inom verksamheter som ligger utanför företagets kärnverksamhet. Generellt sett ökar denna risken i företaget, eftersom det på så sätt börjat konkurrera inom områden där företaget har ringa eller ingen erfarenhet. Ledningen förlorar fokus på kärnverksamheten, och ägaren löper risken att företagets mål inte uppfylls eller åsidosätts. Flera företag med statligt ägande har under de senaste åren tydligt fokuserat på kärnverksamheten.

Beträffande det tredje verktyget, effektiva styrelser, sägs att regeringens mål är att styrelserna skall innehålla hög kompetens anpassad till respektive företags verksamhet, situation och framtida utmaningar. Nomineringen och tillsättningen av nya ledamöter föregås av en löpande dialog mellan ansvarigt departement, styrelseordförande, andra ledamöter, företagsledning och eventuellt andra delägare. Regeringens ambition är att styrelseförändringar skall utlysas i god tid före stämman. För att komma i fråga för en styrelseplats fordras en hög allmän kompetens inom löpande affärsverksamhet, affärsutveckling, branschkunskap, finansiella frågor eller andra relevanta områden. Styrelsens ordförande har en särställning i företagets styrelse, varför särskilt höga krav bör ställas på styrelsens ordförande när det gäller kompetens och förmåga att leda styrelsearbetet. Sammansättningen av styrelserna skall också ske så att en balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön. För att uppnå effektiva styrelser bör dessa inte vara för stora. År 2001 bestod styrelserna i företag med statligt ägande i genomsnitt av 7,3 ledamöter, inklusive suppleanter (motsvarande antal var 7,8 respektive 7,6 åren 1999 och 2000). Regeringens avsikt är att endast ha ordinarie ledamöter i styrelserna, om inte särskilda skäl kräver annat. Styrelsenomineringar i börsnoterade företag där staten är delägare skall ske i samråd med övriga huvudägare, företrädesvis genom en nomineringskommitté. Revisorernas roll i företagen är bl.a. att granska styrelsens förvaltning av företaget på ett opartiskt och självständigt sätt. Detta är av central betydelse, varför Regeringskansliet kontinuerligt utvärderar revisorerna och deras medverkan i statligt ägda företag. Revisorerna kan med sin insyn i företagets förvaltning även vara ett stöd för styrelsen i utvärderingen av hur de av regeringen givna riktlinjerna avse-

ende extern ekonomisk rapportering, incitamentsprogram och anställningsvillkor efterlevs.

I ett avsnitt med rubriken Viktiga policyfrågor redogörs för regeringens policy i vissa frågor av principiell karaktär och hur dessa berör företagen med statligt ägande. När det gäller etik, moral och globalt ansvar sägs att det är styrelsens och ledningens ansvar att de företag där staten har ägarintressen sköts på ett föredömligt sätt och väl inom gällande lagstiftning. Miljö- och etikhänsyn bör vara självklara utvärderingsparametrar för de beslut som rör förvaltningen av företag med statligt ägande. OECD utformade år 1976, tillsammans med 35 regeringar, rekommendationer avseende god praxis för företag avseende t.ex. mänskliga rättigheter, information, konkurrens och beskattning. FN lanserade år 1999 "The Global Compact", där näringslivet uppmanades att stödja och respektera nio principer som rör mänskliga rättigheter, arbete och miljö. Miljöanpassning är i många fall en förutsättning för lönsamhet. Företag med statligt ägande bör därför, i likhet med näringslivet i övrigt, bidra till att de nationella miljömålen uppfylls. Styrelserna bör aktivt följa företagets insatser i frågor som rör ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling. Miljöfrågornas hantering och ställning hos företagen med statligt ägande redovisas i skrivelsen i följande tabell:

	ja	nej	%-andel ja, beräknad som berört antal företag i förhållande till totala antalet före- tag	%-andel ja, beräknad som tillgångar i de berörda företa- gen i förhål- lande till till- gångar i totala antalet företag
Miljöpolicy	37	16	70	92
Ställer miljökrav på leverantörer	30	17 ¹	57	74
Miljöutbildar de anställda	30	17 ¹	57	60
Lämnar separat miljöredovisning	10	40 ²	19	21
Har ett miljöledningssystem	28	24 ³	53	71

1) 6 företag har inte lämnat någon uppgift

2) 3 företag har inte lämnat någon uppgift

3) 1 företag har inte lämnat någon uppgift

Beträffande jämställdhet sägs att regeringens mål avseende könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna är en jämn könsfördelning. Ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. År 2001 uppgick andelen kvinnliga styrelseledamöter till 37 %, jämfört med 30 % år 2000 och 29 % år 1999. Detta kan jämföras med att ca 8 % av ledamöterna i de svenska börsno-

terade företagen utgörs av kvinnor. Genom ett kontinuerligt och systematiskt nomineringsarbete, med målsättningen att öka andelen kvinnor i statliga bolagsstyrelser, samtidigt som det aktuella kompetensbehovet i varje företag tillgodoses, räknar regeringen med att kunna uppnå ett av delmålen för jämställdhetspolitiken år 2003. I princip samtliga anställda i företag med statligt ägande omfattas av jämställdhetspolicy. Könsfördelningen i statligt ägda företag och förekomst av jämställdhetspolicy framgår av följande tabell:

Befattning	Kvinnor	Män	Totalt	Andel kvinnor %
<i>Ledamöter utsedda av bolagsstämman</i>				
Ordförande	7	48	55	13
Vice ordförande	5	16	21	24
Övriga ordinarie ledamöter	134	178	312	43
Suppleanter	9	24	33	27
Summa ledamöter	155	266	421	37
<i>Arbetsstagarrepresentanter</i>				
Ordinarie	17	62	79	22
Suppleanter	14	51	65	22
<i>Ledning</i>				
VD/GD	8	45	53	15
Ledningsgrupp	84	252	336	25

När det gäller mångfald säger regeringen att erfarenheten från företag i såväl Sverige som utomlands visar att mångfald lönar sig. Mångfaldsarbetets övergripande mål är att alla medarbetares kompetens och erfarenheter skall tillvaratas i verksamheten. Handlingsplaner kan upprättas för hur företagen skall ta till vara det humankapital som finns hos personer som kommer från skilda kulturella, etniska och sociala miljöer. Handlingsplanerna skall användas som verktyg för att kunna rekrytera de bäst lämpade genom att bredda basen för rekrytering. Regeringen anser att arbetet med mångfald är viktigt och utgår från att företagen med statligt ägande beaktar detta i sin verksamhet och att det kommer till uttryck i personalpolitiken.

I ett särskilt avsnitt redogörs för de riktlinjer som beslutats av regeringen avseende incitamentsprogram, anställningsvillkor och den externa ekonomiska rapporteringen för företag med statligt ägande. Regeringen beslöt i november 1999 om riktlinjer för incitamentsprogram för anställda i statliga företag, dvs. ett system för belöning av arbetstagarens arbetsinsats där belöningen är beroende av insatsens värdeskapande i företaget. Det ankommer på företagets styrelse att säkerställa att regeringens riktlinjer för incitamentspro-

gram följs om ett sådant program införs. Riktlinjerna avser företag som är helägda av staten. I företag där staten är delägare bör riktlinjerna enligt regeringsbeslutet så långt möjligt tillämpas efter en dialog med övriga aktieägare. Det förhållandet att regeringen beslutat om riktlinjer för incitaments-program skall inte uppfattas som att regeringen rekommenderar att det införs sådana program i samtliga företag med statligt ägande. Riktlinjerna anger även att samtliga anställda skall omfattas av det aktuella incitamentsprogrammet och att företaget skall beskriva incitamentsprogrammen i årsredovisningen.

Beträffande anställningsvillkor sägs att förhandling om verkställande direktörernas anställningsvillkor i första hand är en fråga för styrelseordföranden i förening med ytterligare personer från styrelsen. Företagets styrelse skall dock i sin helhet ta ställning till anställningsvillkoren för VD och även ta ställning till om villkoren överensstämmer med riktlinjer som regeringen utfärdade i december 1996. Styrelsen och VD skall säkerställa att dessa riktlinjer även tillämpas för övriga personer med företagsledande eller därmed jämförliga uppgifter och att de tillämpas på motsvarande sätt i övriga koncernföretag om sådana finns. I regeringens riktlinjer sägs bl.a. att löner och andra förmåner till företagsledare skall vara konkurrenskraftiga men att företag som ägs av staten inte skall vara löneledande jämfört med motsvarande privatägda företag. Vid uppsägning från företaget sida kan avgångsersättning utgå. Denna ersättning får motsvara högst 24 månadslöner inklusive uppsägningstid och skall utbetalas månadsvis. Vid ny anställning eller inkomst från annan förvärvsverksamhet skall avgångsersättningen reduceras med belopp motsvarande ny inkomst under 24-månadersperioden. En genomgång av ca 500 anställningsavtal gjordes år 1996 och ytterligare en uppföljning genomfördes vid årsskiftet 1997/98 för att se om riktlinjerna följdes. I skrivelsen omnämns näringsutskottets beslut från februari 2002 om att låta Riksdagens revisorer genomföra en ny utvärdering av bonus- och pensionsförmåner hos företagsledningar i statliga företag.

Regeringen beslöt i mars 2002 om riktlinjer för den externa ekonomiska rapporteringen i företag med statligt ägande. Syftet med riktlinjerna är att förbättra genomlysningen så att företag med statligt ägande blir minst lika genomlysta som börsnoterade företag. Regeringen anser att detta är en demokratifråga då företagen som omfattas av riktlinjerna ytterst ägs av svenska folket. Riktlinjerna innebär bl.a. att företagen skall offentliggöra kvartalsrapporter inom två månader från verksamhetsperiodens utgång. Alla företag bör även redovisa sin finansiella information på hemsidan.

Den statliga företagssfären år 2001

I skrivelsen redovisas utvecklingen inom den statliga företagssfären under år 2001. Därefter lämnas en redogörelse för vart och ett av de statliga företagen, varvid följande parametrar redovisas (i förekommande fall): syfte eller affärsidé, strategi, omvärldsanalys eller marknad, viktiga händelser åren 2001 och 2002, miljöarbete, mångfald och jämställdhet, prognos för år 2002, utvär-

dering, styrelse år 2001, verkställande direktör, resultaträkning och balansräkning.

Resultatet för företag med statligt ägande föll med 15 % mellan åren 2000 och 2001 – från 20,5 till 17,4 miljarder kronor. Omsättningen ökade med 19 % från 246,7 till 294,2 miljarder kronor, främst till följd av Vattenfalls förvärv i Tyskland. Kassaflödet från den löpande verksamheten försämrades kraftigt, från 47,4 till 31,3 miljarder kronor. Företagens sammanlagda egna kapital ökade från 161,8 till 176 miljarder kronor. Investeringsviljan var fortsatt god. Statens aktieinnehav var vid årsskiftet 2001/02 värt 141,4 miljarder kronor.

Totalt var 201 059 personer sysselsatta i företag med statligt ägande. Av de anställda utgjorde kvinnor 40 %, jämfört med 43 % år 2000. Statliga företag bidrar av flera skäl till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet, sägs det i skrivelsen. De statliga företagens anställda fördelade på län skiljer sig från fördelningen av det totala antalet sysselsatta i landet. De statliga företagen är mer representerade i regioner som t.ex. Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Gotland och Östergötland.

Motionerna

Synen på statligt ägande av företag

I motion 2001/02:N66 (m) begärs ett tillkännagivande av riksdagen om konkurrensutsättning och försäljning av offentligt ägda företag och verksamheter. Vidare begärs att regeringen skall lägga fram förslag till ändring av statlig verksamhet i enlighet med vad som anförs i motionen och att regeringen skall lägga fram motivering till varför vart och ett av bolagen med statlig ägarinblandning även i fortsättningen bör ha en sådan. Slutligen föreslås ett tillkännagivande om en avveckling av sådan myndighetsverksamhet som snedvrider konkurrensen. Statlig, kommersiell verksamhet utgör ett betydande problem för en fri och rättvis konkurrens, anför motionärerna och hänvisar till att i Konkurrensverkets statistik över företag som missbrukat sin dominerande ställning dominerar SAS AB, Telia AB, SJ AB och Posten AB. Av domstolsavgöranden angående missbruk av dominerande ställning som Konkurrensverket redovisar på sin hemsida rör över 60 % företag med statlig ägarinblandning. Även beträffande ifrågasatt konkurrensbegränsande beteende är de statliga och kommunala bolagen överrepresenterade. Moderata samlingspartiet anser inte att staten med skattemedel skall snedvrida konkurrensen och därmed inverka hämmande på verksamheter som skulle må bättre av en friare tillvaro, sägs det. Dessutom bedriver en rad myndigheter konkurrensutsatt verksamhet, vilket leder till att konkurrenssituationen på marknaden påverkas, säger motionärerna. De föreslår att regeringen snarast skall återkomma till riksdagen med förslag om att avveckla denna typ av konkurrenssnedvridning.

Trots statens dominans över företag i Sverige har det aldrig funnits några hållbara förklaringar till varför staten skall äga företag, utan motiven har

varierat, anför motionärerna. De pekar på att det i industrialismens barndom ansågs viktigt att staten kunde utöva inflytande över användningen av naturresurserna och att motiveringarna senare ofta har varit av regionalpolitisk eller beredskapsmässig karaktär. I vissa fall har staten även ansett det angeläget att ta över nedläggningshotade företag, säger motionärerna. De framhåller att med början under 1980-talet har dock en ny syn på statligt företagsägande vuxit fram, med innebörd att privatiseringar mer är en praktisk än en ideologisk fråga. Skälen till förändringen är flera, t.ex. starkare krav på tydliga och aktiva ägare i företagen, ansträngda statsfinanser och krav på högre effektivitet både för staten och för de nya ägarna. I regeringens skrivelse om företag med statligt ägande finns det inte redovisat några motiv i anslutning till de berörda bolagen till varför de bör vara statliga, säger motionärerna. De anser att regeringen i skrivelsen för varje bolag bör motivera varför det även i fortsättningen skall ägas av staten. De företag vars koppling till staten inte kan motiveras bör ingå i den privatiseringsplan som motionärerna föreslår att regeringen omgående skall presentera. I syfte att bl.a. förbättra arbetsmiljöerna, förbättra konkurrenssituationen, öka allmänhetens aktieäggande och ge de statligt ägda företagen förbättrade möjligheter på den internationella marknaden föreslås att ett trettiotal statligt ägda bolag skall privatiseras i ett inledande skede. Privatiseringarna måste ske på ett ansvarsfullt sätt och så att företagets framtidsförutsättningar stärks, säger motionärerna. De anser att det dessutom är viktigt att privatiseringarna genomförs på ett sådant sätt att staten får god ersättning och att försäljningarna bidrar till att sprida aktieägandet.

Ett tillkännagivande om privatisering av de statliga företagen begärs i motion 2002/03:Fi236 (m). Där föreslås också att riksdagen skall bemyndiga regeringen att privatisera och omstrukturera de i motionen uppräknade statliga företagen. Det statliga ägandet av företag innebär en maktutövning som är till ondo för det svenska näringslivsklimatet, anför motionärerna. De menar att en viktig förutsättning för en fungerande och effektiv konkurrens är att det gäller lika villkor för privata och offentliga aktörer. Offentligt ägda företag kan påverkas negativt av sin ägarstruktur, anser motionärerna och hänvisar till följande: Företagen riskerar att bli redskap för politiska ambitioner som kan komma att gå ut över rent affärsmässiga prioriteringar; Statligt ägande kan vara ett hinder för tillväxten på exportmarknaderna eftersom andra länder kan uppfatta det statliga ägandet som en dold subvention. Även annan internationell expansion – t.ex. företagsuppköp, sammanslagningar och s.k. joint ventures – kan hindras på grund av statligt ägande.

Statens främsta uppgift inom näringspolitiken skall vara att skapa ramar och regler för företagets verksamhet och bidra till att skapa gynnsamma förutsättningar för långsiktig tillväxt, fler företag, fler arbetstillfällen och god konkurrens, anför motionärerna vidare. De föreslår som nämnts att de statliga företagen skall privatiseras. Genom försäljning av statliga företag avlastas staten uppgifter och kan ägna sig åt andra, viktiga uppgifter som ingen annan än staten kan ta ansvar för, säger motionärerna. De anser att genom privatiseringar kan de statliga företagen ges mer konkurrenskraftig struktur, kompe-

tenta ägare och tillgång till riskkapitalmarknaden via börsen. Försäljningen av de statliga företagen måste ske på ett ansvarsfullt sätt, vilket innebär att hänsyn måste tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljning, ägarstrukturen och metoderna för genomförande, anför motionärerna. De anser att staten skall sträva efter att öka intresset för svenska aktier genom breda spridningar av aktierna i de statliga företagen till allmänheten och till de anställda. Motionärerna vill också att privatiseringarna skall bidra till att göra ett svenskt ägande av näringslivet möjligt. Trenden med placeringar av svenskt sparkapital i utländska fonder, försäkringar eller investmentbolag med utländsk beskattning motverkar det svenska ägandet i Sverigebaserade företag, vilket är olyckligt, anser motionärerna. Alla privatiseringar av statliga företag kan dock inte genomföras som breda aktiespridningar till börs och allmänhet, utan företagen måste behandlas individuellt, sägs det. I vissa fall, såsom när det gäller OM AB eller Telia, kan det vara aktuellt att sälja börsposter, medan det i andra fall kan gälla försäljning till folkrörelser, t.ex. AB Svenska Spel till idrottsrörelsen, och när det gäller företag som Apoteket AB handlar det om att bryta monopol och genomföra strukturförändringar, anför motionärerna.

I motionen anges följande bolag vara aktuella för omstruktureringar i ett inledande skede: Apoteket, Arlanda och Landvetter flygplatser, Assi Domän AB, Lernia AB, Luossavaara Kiirunavaara AB (LKAB), Nordea AB, OM, Posten, SAS, Statens Bostadsfinansieringsaktiebolag (SBAB), SJ, Sveaskog AB, Svenska Lagerhus AB, Svenska rymdaktiebolaget, Svenska Skogsplantor AB, Svenska Spel, AB Svensk Bilprovning, Svensk-Danska Broförbindelsen AB (SVEDAB), Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut AB, Sveriges Rese- och Turistråd AB, Telia, Teracom AB, Vasakronan AB, Vattenfall, Vin & Sprit AB och Vägverket Produktion.

I motion 2002/03:N269 (m) begärs ett tillkännagivande om utförsäljning av skog till enskilda. Det är angeläget att familjeskogsbruket inte minskar och att offentligt ägd skog utnyttjas för att tillgodose behovet av kollektiva nyttigheter, anför motionärerna. De konstaterar att staten innehar närmare 4,8 miljoner ha produktiv skogsmark som förvaltas av ett antal myndigheter, varibland Sveaskog är inräknat. Staten bör ta särskilt ansvar för sådan skog som kan behövas för att bevara speciella naturvärden, kunna erbjuda ersättningsmark till enskilda brukare vid reservatsbildning och ta ansvar för markbytesreserv i omarronderingsområden, anser motionärerna. De menar dock att det även måste ingå i statlig markpolicy att sälja ut mark som lämpligen kan ägas av enskilda. Ett ökat inslag av enskilt ägande i statliga bolag är eftersträvanvärt, anser motionärerna och som efterföljansvärt exempel hänvisar de till den försäljning av Assi Domän som den borgerliga regeringen år 1994 beslöt om. Statens förvärv av Assi Domän via Sveaskog innebär en motsatt utveckling, säger motionärerna. De anser att det saknas skäl för att staten skall äga och förvalta skog på kommersiella grunder.

Två tillkännagivanden begärs i motion 2001/02:N67 (fp), nämligen om en systematisk försäljning av de statligt ägda företagen och om att statligt ägda

företag snedvrider konkurrensen på marknaden. Motiven för det statliga ägandet är mycket grumliga och har ofta historisk, sedan länge överspelad, bakgrund, anför motionärerna. De hänvisar till att i industrialismens barndom ansågs det t.ex. viktigt att staten hade kontroll över nationella resurser, såsom skog och gruvor. Statligt ägande och statligt monopol inom kommunikationssektorn, såsom järnvägen och teletrafiken, motiverades av att det saknades förutsättningar för fler företag på marknaden, dvs. det ansågs föreligga s.k. naturliga monopol, säger motionärerna. De menar dock att den tekniska utvecklingen, t.ex. informationstekniken, har medfört att detta begrepp alltmer saknar relevans. Flera statliga, kommunala och privata monopol har brutits upp och utsatts för ökad konkurrens, t.ex. telemarknaden, elmarknaden, posten, flyget och järnvägen, konstaterar motionärerna. De anser att den omständigheten att det finns vissa offentliga åtaganden som staten vill skall bli uppfyllda inte i sig är ett tillräckligt skäl för att motivera statligt ägande av bolag. I stället kan lagar användas för att se till att företag inom en viss bransch uppträder på ett önskat sätt. Ekonomiska styrmedel och koncessionsförfaranden är andra lösningar som gör det möjligt att kombinera offentliga åtaganden med privat ägande, sägs det.

I de fall det framstår som önskvärt att det offentliga skall svara för en produktion är det dock inte självklart att bolagsformen är den bästa, anför motionärerna. De anser att i sådana fall kan myndighets- eller stiftelseformer ofta vara att föredra. Bakom det omfattande statliga bolagsägandet finns framför allt ideologiska motiv – statligt ägda företag har varit, och är fortfarande, ett inslag i socialdemokratisk näringspolitik – säger motionärerna. Folkpartiet liberalerna intar motsatt ståndpunkt: statligt ägande är aldrig något självändamål. Statliga och kommunala bolag är ett hot mot demokratin och den fria konkurrensen, politiker är ofta dåliga företagsledare och det statliga bolagsägandet innebär ett stort slöseri med skattebetalarnas pengar, anför motionärerna. Staten är en stor aktör i svenskt näringsliv, och de berörda företagen bedriver verksamhet av skiftande karaktär, konstaterar motionärerna. De anser att de näringsområden inom vilka företagen med statligt ägande är verksamma är sådana som privata företag minst lika bra skulle kunna klara av att driva företag inom. Det finns många exempel på att statligt ägande snedvrider konkurrensen genom en öppen eller dold subvention och diskriminerande offentlig upphandling, hävdar motionärerna. Därigenom får privata företag sämre lönsamhet och expansionsmöjligheter, och några tvingas lägga ned sin verksamhet. Politiskt subventionerade konkurrenter skapar också en extra osäkerhet för privata företag som inte kan falla tillbaka på att tillfredsställa politiska önskemål, säger motionärerna. De påpekar att i stort sett samtliga statliga företag dessutom agerar på en marknad där det redan finns privata företag.

En renodling av statens roll, så att staten inte agerar domare och spelare på samma gång, skapar förutsättningar för fler livskraftiga företag med fler aktiva och engagerade ägare, anför motionärerna. De anser att ett mer spritt ägande av företagen ger ett större utrymme för tillväxtbefrämjande investe-

ringar genom att företagens tillgång till kapitalmarknaden ökar. Motionärerna förespråkar en successiv försäljning av de statliga företagen i en takt som marknaden medger – vissa bolag kan säljas omgående och utan några speciella riktlinjer, andra bör säljas till många små ägare och en tredje grupp av bolag måste först avmonopoliseras. Folkpartiet har tidigare pekat ut följande företag som lämpliga för försäljning: hela det statliga innehavet i Telia, innehavet i Nordea AB, Civitas Holding AB (bl.a. Vasakronan), Vin & Sprit, Assi Domän, SBAB, Vattenfall, LKAB, SAS, SJ, Apoteket, Luftfartsverket, Teracom. Uppdelningen i skrivelsen av företagen i sådana som har marknadsmissiga krav och sådana som inte har det bör kunna utgöra riktlinje för en utförsäljning av bolag, anser motionärerna.

I motion 2002/03:N263 (fp) begärs också ett tillkännagivande om försäljning av statliga företag – med en likartad motivering som i nyssnämnda motion 2001/02:N67 (fp).

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om ökad ägarspridning genom utförsäljning av statliga företag, anför det i motion 2002/03:N395 (kd). Eftersom staten sätter spelreglerna inom näringspolitiken bör staten inte själv äga företag, utom i undantagsfall, anser motionärerna. De menar att statens dubbla roller inom näringspolitiken hindrar förutsättningarna för en sund och rättvis konkurrens. Det statliga ägandet är till nackdel för ekonomins funktionssätt, för företagen och deras anställda, och innebär en orimlig inläsning av statens förmögenhet, anför motionärerna. Ett skäl för försäljning av statens aktier är, enligt motionärerna, att renodla statens roll. Ett annat är att ägandet bör spridas. Ett omfattande privat sparande i aktier är en av de viktigaste förutsättningarna för att nya företag skall kunna bildas och nya jobb skapas, sägs det. Ett tredje skäl är att det förbättrar förutsättningarna för de berörda företagen – en ägarspridning ger företaget kapital för framtida investeringar, vilket enligt motionärerna inte bör finansieras via statsbudgeten. Försäljningen skall ske till marknadsmässiga priser och i den takt som är möjlig med hänsyn till andra introduktioner på aktiemarknaden, säger motionärerna. De anser dock att vissa företag skall behållas av sociala eller hälsopolitiska skäl, t.ex. bör staten av dessa skäl inte avhända sig ägandet av Systembolaget. Staten bör gå vidare med att minska sitt ägande av företag, i princip enligt det program som antogs av riksdagen hösten 1991, menar motionärerna. De föreslår att – utöver de företag som då var aktuella – bl.a. följande företag skall bli föremål för försäljning: Civitas Holding, Vin & Sprit, resterande delar av SAS, Telia, Nordea och Assi Domän. De företag som är aktuella är sådana som är verksamma inom konkurrensutsatt verksamhet, anför motionärerna. De anser att monopolföretag inte kan säljas innan omstrukturering skett och att allmänheten och de anställda i företagen bör vara en viktig målgrupp vid en utförsäljning.

Även i motion 2001/02:N65 (kd) begärs en ökad utförsäljning av statliga företag, med likartade motiveringar som i den nyssnämnda motionen 2002/03:N395 (kd). Vidare begärs ett tillkännagivande av riksdagen om statligt och privat ägande. Statens roll i samhällsekonomin skall vara att sätta

ramar och övervaka spelreglerna på marknaden, ansvara för samhällsplanering och infrastruktur samt att skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt, anför motionärerna. De anser att när staten agerar såväl domare som spelare på marknaden uppstår en rad problem, bland vilka följande omnämns: risk för konkurrensnedvridning; risk för icke optimala investeringsbeslut; svårigheter att tillföra kapital till företag som behöver kapital för expansion. En renodling av statens roll bör bl.a. ske genom en successiv utförsäljning av statliga företag, säger motionärerna. De anser att statligt ägande bör avvecklas på marknader där privata företag konkurrerar eller skulle kunna konkurrera och där inte sociala eller hälsomässiga restriktioner motiverar ett offentligt ägande.

Ett tillkännagivande av riksdagen om privat och statligt ägande inom det svenska skogsbruket begärs i motion 2002/03: MJ425 (kd). Regering och riksdag har tidigare markerat samstämmighet i synen på ägarstrukturen i det svenska skogsbruket, vilket inneburit att det enskilda ägandet skall stimuleras i förhållande till ett ökat storbolagsägande, säger motionärerna. De anser att statligt ägande av den produktiva skogsmarken inte är ett primärt intresse men att det ibland kan finnas skäl som talar för statligt ägande. Enskilda skogsägare och privata bolag kan bruka skogen miljö- och tillväxtnässigt lika bra som staten, och därför finns ingen anledning för staten att äga produktionsskog i stor omfattning, anför motionärerna. De menar att statens uppgift är att ta hand om områden med höga naturvärden som skall undantas brukning, att införskaffa och hålla viss produktionsmark som bytesvara när allmänintresset kräver att privata skogsägares marker inte längre kan brukas. Behovet är, enligt motionärerna, störst i södra Sverige, där mer mark behöver skyddas.

Statens ägarutövning, m.m.

I motion 2002/03: N316 (s) föreslås att regeringen skall göra en utvärdering av statens ägarpolitik. Den miljö i vilken de statliga företagen verkar har dramatiskt förändrats under de senaste åren – internationaliseringen har inneburit en hårdare konkurrens, monopol har brutits ned eller helt försvunnit, den tekniska utvecklingen har tagit nya språng – säger motionären. Han anser att avregleringar och bolagiseringar av statlig verksamhet i många fall har inneburit att samhällsintressen har fått stå tillbaka för vinstintressen, en utveckling som han finner olycklig. Det i skrivelsen angivna målet med den statliga ägarpolitiken – att skapa värde – menar han är torftigt och omodernt. Det statliga ägandet skall användas för att styra utvecklingen på vissa marknader eller på områden där marknadslösningar inte är lämpliga, anför motionären. Han anser det är synnerligen tveksamt att företag som t.ex. Posten och SJ har värdeskapande som mål för sin verksamhet, eftersom det kan tränga undan de samhällsuppgifter som dessa företag måste ha. Statliga företag skall, enligt motionären, kunna användas för att ta till vara arbetsmarknads-, närings- och regionalpolitiska intressen, och statliga verksamheter skall generellt sett inte ha vinstmaximering och värdeskapande som övergripande mål. I den av motionären föreslagna utvärderingen anser han att följande frågeställningar skall analyseras: Vilket är syftet med det statliga ägandet? Finns det anledning att

ha ett statligt ägande på marknader där en fungerande och sund konkurrens föreligger, och vilka krav skall staten som ägare ställa på dessa företag? Kan och skall det statliga ägandet användas för att även ta till vara arbetsmarknads-, närings- och regionalpolitiska intressen, och på vilket sätt kan det ske? Är det möjligt att kombinera vinstintressen med ett samhällsansvar, och i vilka företag är detta möjligt? Kan rent företagsekonomiska mål kombineras med och balanseras av andra mål? Vilka åtgärder kan och bör staten som ägare vidta? Vilka statliga företag skall fortsätta att drivas vidare i bolagsform, och vilka är lämpliga att ha i myndighetsform?

Motion 2001/02:N66 (m) innehåller förslag till tillkännagivanden om bl.a. offentliga bolagsstämmor i statliga företag och om ökad öppenhet i förvaltningen av dessa företag. Hanteringen av vissa statliga bolag visar att det finns betydande brister i form av mörkläggnings och hemligstämpling, anför motionärerna vidare. De hänvisar till att när Teracom hade extra bolagsstämma i november 2001 hemligstämplade Kulturdepartementet dagordningen till bolagsstämman. Riksdagsledamöter, som har rätt att närvara, visste alltså inte i förväg vilka frågor stämman skulle behandla, konstaterar motionärerna och påpekar att allmänhet och journalister inte hade rätt att närvara. Vid färdigställandet av propositionen om Teracom AB – garanti och omstrukturering (prop. 2001/02:76) gjorde regeringen bedömningen att bolagets ekonomiska ställning inte kunde redovisas i propositionen och heller inte var nödvändig för riksdagens beslut, säger motionärerna. Allt underlag var hemligstämplat. I ett privatägt börsnoterat företag vore ett sådant hemlighetsmakeri otänkbart, anför motionärerna. Öppenheten i statliga företag bör öka – allmänhet och journalister bör ges möjlighet att närvara vid bolagsstämmor, dagordningar bör inte hemligstämplas, underlag för större beslut på bolagsstämmor bör också vara offentliga – föreslår motionärerna.

Också i motion 2002/03:N276 (m) begärs ett tillkännagivande om offentliga bolagsstämmor i de statligt ägda bolagen. Även i detta fall hänvisas till omständigheterna omkring Teracom och den extra bolagsstämman hösten 2001.

I motion 2001/02:N65 (kd) begärs tillkännagivanden i bl.a. följande tre avseenden: om ägarutövningen; om ägaransvaret och laglydigheten; om etisk policy. Enligt regeringens skrivelse sker ägarförvaltningen i huvudsak inom särskilda ägarenheter på Närings- och Finansdepartementen. Vid tidpunkten för skrivelsens färdigställande förvaltades därutöver vissa företag av Social-, Kultur-, Miljö-, Utrikes-, Justitie- och Utbildningsdepartementen. Motionärerna anser att Regeringskansliets ägarförvaltning av de statliga företagen bör samordnas så att ägarkompetensen utnyttjas maximalt. Det anses inte effektivt att ägarförvaltningen är spridd på flera departement. Värdemaximering är det uttalade gemensamma målet för de företag som verkar under marknadsmässiga villkor, och förvaltningen av dessa företag bör föras samman till en enhet, anför motionärerna. De anser att även förvaltningen av företag med särskilda samhällsintressen bör kunna föras samman till en gemensam enhet.

En lång rad statliga företag har under senare tid fått utstå kritik för sitt agerande, säger motionärerna vidare. De hävdar att flera statliga bolag inte följer lagen (1992:1558) om offentlig upphandling. Staten är den företagsägare som är mest förekommande hos Konkurrensverket, både som anmäld och som fälld, uppger motionärerna. De anser att detta väcker frågan om statens lämplighet som företagsägare och menar att det i ägaransvaret ligger en skyldighet att tydligt markera vilket förhållningssätt som skall råda. De statliga företagens agerande väcker också frågan om deras etiska förhållningssätt, säger motionärerna vidare. De hänvisar till att de stora svenska privata företagen har insett behovet av att utveckla etiska och sociala principer för verksamheten och att ställa krav på underleverantörerna. Om inte en etisk policy redan finns i de statliga företagen bör regeringen snarast kräva en sådan, anser motionärerna. De förordar att varje företags etiska policy skall redovisas i årsberättelsen och att det i regeringens årliga redogörelse skall anges om företaget har en etisk policy, på motsvarande sätt som för närvarande görs beträffande miljöarbete, mångfald och jämställdhet. Regeringens riktlinjer för incitamentsprogram för anställda i bolag som är helägda av staten anses bidra till att stimulera de anställda att arbeta för de aktuella verksamhetsmålen, noterar motionärerna. De menar dock att incitamentsprogrammen kan ifrågasättas när det gäller sådana statliga bolag som har till huvudsaklig uppgift att tillhandahålla lokaler och tjänster till andra statliga företag och myndigheter som inte verkar på den konkurrensutsatta marknaden. De anser att det uppstår en risk för rundgång av statliga medel och att incitamentsprogram därför bör användas med försiktighet.

Tillkännagivanden i följande sex avseenden begärs i motion 2002/03:N281 (v): om de statliga bolagsstämmorna; om fler indikatorer för att utveckla de statliga företagen; om ägarstyrning; om forskning och utveckling (FoU) och de statliga företagen; om ökade rekryteringsmöjligheter för de statliga företagen; om sponsring. Det statliga ägandet har utvecklats och förändrats under årens lopp; tidigare naturliga statliga monopol för infrastruktur har helt eller delvis blivit konkurrensutsatt verksamhet, noterar motionärerna. De erinrar om en motion av Vänsterpartiet hösten 1998, i vilken presenterades olika förslag avseende de statliga företagen – önskemål om åtgärder när det gäller regionalt ansvar, jämställdhet, miljöpolicy och en aktiv personalrekrytering för att motverka etnisk diskriminering. Motionärerna anser sig kunna konstatera att en hel del har hänt inom de nämnda områdena men att det nu är dags att gå vidare. För Vänsterpartiet är det självklart att det statliga ägandet har en funktion i en marknadsekonomi. Ägandet bör vara långsiktigt, engagerat och aktivt samt ha kompetens, inte bara för att skapa värden utan också för att bidra till en hållbar tillväxt, säger motionärerna. De anser att det statliga ägandet bör fungera som förebild för näringslivet och präglas av framsynthet, lyhördhet och ansvarstagande.

Motiven bakom de statliga företagen måste förankras hos medborgarna, anför motionärerna. De anser att medborgarna, som är både ägare och kunder, måste få mer att säga till om utan att omvägen via statsmakterna behöver tas.

För närvarande har endast riksdagsledamöter rätt att bevista ett statligt företags bolagsstämma. I de statliga företagens årsredovisningar finns inte heller – till skillnad från de börsnoterade bolagen – några uppgifter om var och när bolagsstämman skall hållas, och i de flesta fall saknas dessa uppgifter också på företagets hemsidor och någon annonsering i pressen äger inte rum, säger motionärerna. De föreslår att bolagsstämmorna i statliga bolag skall vara offentliga. De anser också att stämmor ibland borde kunna förläggas till annan plats än Stockholm och att de små statsägda företagen skulle kunna genomföra gemensamma stämmor för företag med likartad verksamhet, t.ex. inom fastighetsbranschen.

Det måste utvecklas fler indikatorer för att mäta utvecklingen i de statliga företagen på ett bättre sätt och för att se om ägarens krav uppfylls, anser motionärerna vidare. Enligt deras mening är den traditionella måttstocken med avkastning, soliditet och kassaflöde inte tillräcklig. När det gäller mänskliga resurser föreslås indikatorer på följande områden: antal anställda, andel kvinnor och antal nyanställda samt andel inhyrd arbetskraft och anlidade konsulter, liksom underleverantörer; övertid, personalutbildning, hälsa och ohälsa samt anställningsvillkor för företagsledning och relationer mellan högsta lön, medellön och lägsta lön; relationerna till de fackliga organisationerna; förekommande incitamentsprogram och resultatbonus; jämställdhetsplaner och mångfaldsprogram; företagets samhällskontakter; företagets engagemang i de berörda produktionsanläggningarnas närsamhälle, t.ex. genom redovisning av kontakter med föreningsliv, konsumentorganisationer, skolor och eventuella sponsorsengagemang; deltagande i branschorganisationer, nätverk, kluster och projekt. Beträffande miljöpåverkan föreslås att indikatorer på följande områden redovisas: miljöplaner och certifiering samt hur företagen minskar sin miljöpåverkan, genom t.ex. redovisning av utsläpp, buller och avfall; krav som ställs på underleverantörer och konsulter.

Beträffande ägarstyrning sägs i motionen att statliga företag behöver gemensamma riktlinjer för styrelsernas och ledningarnas agerande och att det för varje företag behövs särskilda ägardirektiv. Behovet av åtgärder på detta område har, enligt motionärerna, framgått bl.a. av debatterna kring Vattenfall och byn Horno i Tyskland samt statens ansvar för Teliaaktiens utveckling. Forskningen kring det statliga ägandets problem behöver utvecklas, anför motionärerna vidare. De anser att det behövs forskning kring utveckling, inflytande och strukturer för statliga företag och att forskningen bör ta upp frågor kring de anställdas makt och ansvar samt medborgarinflytandet. De statliga företagen bör också kunna stödja forskningscentrum och forskningsprojekt, och platser för doktorander och praktikanter bör kunna erbjudas i företagen.

Det är ett samhällsintresse att de unga väljer utbildningar som är anpassade till olika yrkesgruppers och branschers behov, säger motionärerna. De anser att de statliga företagen, tillsammans med privata företag, branschorganisationer och berörda fackliga organisationer, skulle kunna aktivt stödja kommunala tekniskolor, varigenom företagen kan bredda rekryteringsbasen och

bidra till jämställdhet och integration. De flesta statliga företagen bör också, själva eller tillsammans med andra företag, kunna starta projekt för att bryta segregationen, menar motionärerna. De föreslår att även sponsringsområdet skall ses över och konstaterar att de statliga företagen hanterar sponsring på olika sätt och exemplifierar med Vattenfall och Telia.

I motion 2002/03:N249 (v) föreslås ett tillkännagivande av riksdagen om att etiska policyfrågor vid statligt ägande bör utvecklas. Motionärerna ser det som oerhört viktigt att staten som ägare gör etiska ställningstaganden och att den handlar därefter. Att frågan lyfts fram i regeringens skrivelse anser motionärerna är bra, men de vill dock att regeringen skall utarbeta mer preciserade regler, där det uttryckligt framgår att staten inte skall förknippas med företag som kan ha samröre med områden eller företeelser som t.ex. våld, droger, prostitution, barnarbete eller undermåliga arbetsförhållanden. Staten som ägare/delägare i företag måste påtala vikten av att etiska ställningstaganden skall göras och komma till uttryck i företagets agerande, anför motionärerna. De anser att det också bör utarbetas instruktioner om att bolagens styrelser ansvarar för implementering av etikfrågorna och att arbetet följs upp och utvärderas.

Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m.

I motion 2002/03:N310 (s) begärs ett tillkännagivande om antalet kvinnor i statliga bolagsstyrelser. Sverige framhålls i många utländska rapporter som ett föredöme när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män, säger motionärerna. De noterar dock att FN:s granskningskommitté för jämställdhetsfrågor i sin rapport om Sverige har konstaterat att det fortfarande finns alldeles för få kvinnor på ledande poster inom det privata näringslivet. Trots att riksdag och regering har begränsade möjligheter att påverka denna brist på jämställdhet menar motionärerna att regeringen kan vidta åtgärder när det gäller de statliga bolagsstyrelserna. Vid årsskiftet 2001/02 hade de 55 statligt helägda bolagen i endast 7 fall en kvinna som ordförande och i resterande 48 bolag hade en man den posten, uppger motionärerna. De konstaterar vidare att av sammanlagt 421 personer i bolagsstyrelserna var bara 37 % kvinnor, varvid arbetstagarrepresentanterna inte ingår. Visserligen har regeringen under den senaste tiden försökt att skapa en mer balanserad sammansättning i bolagsstyrelserna, men det finns fortfarande bolag som helt saknar kvinnor i styrelsen eller där det finns bara en eller två kvinnor, t.ex. SBAB och Vattenfall, säger motionärerna och betecknar detta som oacceptabelt. Det är endast hos Apoteket och Kungl. Dramatiska Teatern AB som kvinnor utgör hälften av bolagsstyrelsen, konstaterar motionärerna.

Kristdemokraterna anser att regeringen på ett helt annat sätt än hittills bör sträva efter att bredda kompetensen i de statliga företagens styrelser, sägs det i motion 2001/02:N65 (kd). Fler kvinnor är därvid en självklarhet, men personer från andra länder som har erfarenheter från verksamheter utanför Sverige bör också i ökad utsträckning komma i fråga vid styrelsetillsättningar, anför motionärerna.

I motion 2002/03:A242 (kd) föreslås tillkännagivanden i följande två avseenden: om att öka andelen kvinnor i styrelsen i de börsbolag där staten är stor ägare; om jämn könsfördelning i statliga bolagsstyrelser och en årlig redovisning till riksdagen om hur arbetet fortskrider för att detta mål skall nås. År 2001 ägde staten aktier i 6 börsbolag, varav staten var indirekt ägare i 2 bolag, säger motionärerna. Ingen av bolagsstyrelserna hade en kvinnlig ordförande och endast 1 bolag, Telia, hade en kvinna som VD. År 2001 fanns i de 6 bolagen 56 ordinarie styrelseledamöter, varav bara 9 var kvinnor, uppger motionärerna. De anser att regeringen bör agera för att öka andelen kvinnor i dessa bolag och varje år rapportera till riksdagen om sitt arbete i nomineringskommittéer, m.m. för att uppnå en ökad kvinnorepresentation i börsbolag där staten är delägare. Motionärerna, som länge har förespråkade en jämn könsfördelning i de statliga bolagsstyrelserna, välkomnar att regeringen har ställt upp målet att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003.

Vissa kompletterande uppgifter

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen avsåg våren 2002 motioner med förslag om utförsäljning av statliga företag, liknande de här aktuella (skr. 2000/01:120, bet. 2000/01:NU13). Av bl.a. sysselsättningsskäl, konkurrensskäl och regionalpolitiska skäl kan ett statligt ägande vara motiverat, och det behövs därutöver för att bevaka viktigare naturtillgångar som skogen, malmen och vattenkraften, anförde utskottet. Dessutom kan statliga företag ha andra funktioner att fylla, t.ex. att bidra till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet. I två reservationer (m, kd, c, fp; mp) presenterades dessa partiers syn på det statliga ägandet.

I betänkandet våren 2002 behandlades också frågan om förvaltningen av statens aktier i en separat beslutspunkt. Utskottet såg det som en självklarhet att förvaltningen av de aktier som staten äger skall ske på ett professionellt och effektivt sätt. Utskottet välkomnade den granskning av statens ägarroll som Riksdagens revisorer inledde våren 2002. Utskottet ansåg att regeringen bör ta ett samlat grepp när det gäller förvaltningen av statens aktier i företag för att ytterligare utveckla den allmänna bolagskompetensen. Utskottet förordade ett tillkännagivande till regeringen av denna innebörd. I en reservation (s, v) avvisades förslaget om ett tillkännagivande, med hänvisning till att förvaltningen av statens aktier i företag redan ansågs ske på ett professionellt och effektivt sätt. Riksdagen beslöt i enlighet med reservationen; något tillkännagivande till regeringen gjordes alltså inte.

Även frågan om könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna behandlades i betänkandet våren 2002. Utskottet instämde i de uppfattningar som fördes fram i de då aktuella motionerna om att det måste bli en bättre balans från jämställdhetssynpunkt i de statliga bolagsstyrelserna. Utskottet fann det vidare oacceptabelt att det finns mycket få kvinnor på posten som styrelseordförande i statliga företag. Regeringen uppmanades att öka sina ansträngningar

för att åstadkomma en jämnare könsfördelning. Det är inte tillräckligt att uppnå en jämn könsfördelning bland styrelseledamöter som grupp, utan det måste också vara en jämnare könsfördelning bland styrelseordförandena, anförde utskottet. När det gällde den mer övergripande frågan om sammansättningen av styrelserna för de statliga företagen hänvisade utskottet till att regeringen i den då aktuella skrivelsen angav att sammansättningen skall ske så att en balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön. Utskottet utgick från att regeringen skulle öka sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning om jämställd representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Något riksdagsuttalande i saken ansåg utskottet dock inte erfordrades. I en reservation (m, kd, c, fp) föreslogs ett tillkännagivande om vikten av en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen. Reservanterna anförde att en ökad andel kvinnor i styrelserna – och därmed en jämnare könsfördelning – utgör en del av den breddning av kompetens som de ansåg erfordras. I reservationen sades också att inte bara svenska kvinnor och män, utan också personer från andra länder, bör komma i fråga vid tillsättning av styrelserna. Riksdagen följde utskottet.

Näringsminister Leif Pagrotsky besvarade i januari 2003 en fråga (fr. 2002/03:328) av Tina Acketoft (fp) om vilka åtgärder regeringen avser att vidta för att öka jämställdheten inom ledning och styrelse av statligt ägda företag. I sitt svar sade näringsministern att som ägare ansvarar regeringen för att utse kompetenta styrelser anpassade till varje företags speciella situation. Det är företagets styrelser som ansvarar för att företagsledningen har den kompetens som är nödvändig för verksamhetens drift och utveckling. I detta ligger även att ta till vara möjligheterna som en jämn fördelning mellan kvinnor och män inom företaget och dess ledning ger, sade näringsministern. Ett delmål för jämställdhetspolitiken är att andelen kvinnor i statligt ägda företags styrelser skall vara minst 40 % år 2003, uppgav näringsministern. Ett kontinuerligt och systematiskt nomineringsarbete, med målsättning att öka andelen kvinnor vid tillsättningar i statliga bolagsstyrelser, pågår inom Regeringskansliet. Arbetet har gett resultat, vilket framgår av att andelen kvinnor i statliga bolagsstyrelser har ökat från 29 % år 1999 till 37 % år 2001, sade näringsministern. Detta kan jämföras med att ca 8 % av ledamöterna i de svenska börsnoterade bolagens styrelser är kvinnor. Regeringen har alltså nått långt beträffande jämställdheten i statliga bolagsstyrelser, sade näringsministern. Regeringen fortsätter sitt målmedvetna nomineringsarbete och han hoppades att regeringen efter vårens bolagsstämmor skall ha nått delmålet 40 % kvinnor, samtidigt som kompetensbehovet i respektive företags styrelse tillgodosetts.

Frågan om kvinnorepresentationen i statens bolag togs också upp vid en muntlig frågestund i mars 2003 (prot. 2002/03:71). Gunnar André (fp) ställde med hänvisning till granskningsrapporten från Riksdagens revisorer om staten som bolagsägare (rapport 2002/03:10, se vidare i det följande) en fråga till vice statsminister Margareta Winberg om hur regeringen skall förmås att

leva upp till sina egna uttalanden i frågan. Frågeställaren erinrade om att det i rapporten sägs att i ett mindre antal av de statliga företagen har kvinnorna den representation som statsminister Göran Persson har förespråkat. I sitt svar hänvisade Margareta Winberg till diskussioner som hon fört om det privata näringslivet och hur det styrs. Hon konstaterade att det i de börsnoterade bolagens styrelser finns 6,3 % kvinnor. I den statliga sfären har ett mål satts upp som innebär att under år 2003 skall 40 % av ledamöterna i de statliga bolagsstyrelserna vara kvinnor. För närvarande är andelen 37 %, så hon bedömde att en andel på 40 % kommer att nås före årets slut. Hon uppgav vidare att på sikt vill regeringen även få till stånd en jämn fördelning av företagsledningarna.

Jämställdheten i statliga företagsstyrelser togs ånyo upp vid ytterligare en frågestund i mars 2003 (prot. 2002/03:89). Nyamko Sabuni (fp) frågade näringsminister Leif Pagrotsky – med referens till vad regeringen sagt i skrivelserna om att den på sikt avser att arbeta för att uppnå jämställdhet när det gäller ordförande, vice ordförande och ledning – vad som avses med uttrycket ”på sikt”. Vidare undrade hon vad regeringen gör för att också uppnå mångfald när det gäller människor med annan bakgrund. I sitt svar hänvisade näringsministern till att målet om 40 % kvinnlig representation i styrelserna för statliga företag snart är uppnått. Han räknade med att det med automatik kommer att innebära att det gradvis kommer att bli fler kvinnor på posterna som ordförande och vice ordförande i bolagen. Styrelserna kommer också i sin rekryteringspolitik att se till att det blir mer jämställdhet i de personalgrupper som styrelsen beslutar över, dvs. den verkställande ledningen i bolagen, sade näringsministern. När det gäller ökad mångfald i styrelserna meddelade han sin avsikt att arbeta för en sådan, inte bara vad gäller etniskt och geografiskt ursprung, utan också för att få en breddning av erfarenheter. Traditionellt är styrelser i svenskt näringsliv dominerade av män i övre medelåldern som är civilingenjörer eller civilekonomer och som har arbetat i företagsledande positioner, konstaterade han.

Utskottet beslöt våren 2002 att som granskningsärende hos Riksdagens revisorer föreslå en granskning av regler och utställda utfästelser i fråga om bonus- och pensionsförmåner för företagsledningarna i statliga bolag. Företrädarna för Socialdemokraterna och Vänsterpartiet hänvisade till de riktlinjer rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning i statliga bolag som utfärdats av Regeringskansliet. Riksdagens revisorer beslöt att den granskning av staten som bolagsägare som revisorerna just vid den aktuella tidpunkten planerade att starta även borde omfatta anställningsvillkoren för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen, bl.a. vad gäller bonus- och pensionsförmåner.

Riksdagen beslöt våren 1996 om riktlinjer för statens företagsägande (prop. 1995/96:141, bet. 1995/96:NU26), enligt vilka följande huvudprinciper skall gälla för förvaltningen av statliga företag:

- Statligt ägda företag skall arbeta under krav på effektivitet, avkastning på det kapital företaget representerar och strukturanpassning.

– Den som utövar förvaltningen av ett statligt ägt företag skall med utgångspunkt i uppsatt verksamhetsmål aktivt följa företagets utveckling och vidta erforderliga åtgärder för att företaget skall uppfylla kraven på effektivitet, avkastning och strukturanpassning.

Härutöver beslöt riksdagen att bemyndiga regeringen att – med vissa givna restriktioner – kunna minska statens ägande i åtta angivna företag, nämligen Assi Domän AB, Celsius AB, Enator AB, Pharmacia & Upjohn Inc., SAQ Kontroll AB, AB Svensk Exportkredit, SBL Vaccin AB och Lantbrukskredit AB. Detta bemyndigande ersatte det bemyndigande som riksdagen lämnat år 1991 (prop. 1991/92:69, bet. 1991/92:NU10). Samtidigt angavs att av riksdagen tidigare lämnade bemyndiganden avseende Nordbanken, Securum AB och Svenska Skogsplantor AB skulle fortsätta att gälla.

Våren 1998 behandlade utskottet ett förslag från Riksdagens revisorer (1997/98:RR9, bet. 1997/98:NU15) om statens roll som ägare av bolag. Förslaget avstyrktes med hänvisning till pågående utvecklingsarbete inom Regeringskansliet. I en reservation (m, fp, kd) tillstyrktes förslaget.

Riksdagen beslöt våren 1999, på regeringens förslag, att godkänna ett samgående mellan svenska Telia och norska Telenor (prop. 1998/99:99, bet. 1998/99:NU14). Sammanslagningen sågs som en väsentlig förutsättning för att företagen skulle kunna hävda sig i den allt hårdare konkurrensituationen i Europa. Företrädarna för Moderata samlingspartiet och Kristdemokraterna accepterade sammanslagningen av Telia och Telenor under förutsättning att det skedde en omförhandling av aktieägaravtalet; i annat fall avvisades propositionen. I en annan reservation (c) tillstyrktes sammanslagningen av Telia och Telenor på villkor att riksdagen uttalade att en utbyggnad av digital infrastruktur skulle komma till stånd, med den finansiering som förordades i reservationen. Folkpartiets representant avstyrkte propositionen och förordade i stället att hela Telia skulle privatiseras. I december 1999 meddelade de svenska och norska regeringarna att fusionen mellan Telia och Telenor skulle avbrytas. Företrädarna för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet väckte i januari 2000 frågan om initiativ av utskottet i ärendet om Telia, med innebörd att riksdagen skulle ge regeringen fullmakt att sälja Telia. Företrädarna för Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet avvisade detta förslag, varefter företrädarna för de övriga fyra partierna reserverade sig mot beslutet och menade att utskottet borde ha tagit ett sådant initiativ.

Våren 2000 beslöt riksdagen att ge regeringen bemyndigande att minska statens ägande i Telia till lägst 51 % av samtliga aktier (prop. 1999/2000:84, bet. 1999/2000:NU18). Utskottet anförde att bolaget genom en börsintroduktion får likvärdiga verksamhetsförutsättningar som konkurrenterna och möjligheter att fortsätta utvecklas på ett positivt sätt. I flera motioner från företrädare för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet förordades att regeringen skulle bemyndigas att sälja hela Telia. Utskottet ansåg emellertid att det var en fördel att staten då behöll ett majoritetsägande i bolaget. I en reservation (m, kd, c, fp) förordades att det aktuella

bemyndigandet inte skulle begränsas till 49 % av aktierna, utan avse hela det statliga ägandet i Telia.

Riksdagen beslöt därefter i juni 2001 – efter ett initiativ av näringsutskottet – att bemyndiga regeringen att utan begränsningar kunna förändra statens ägande i Telia (bet. 2000/01:NU11). Genom att den dåvarande begränsningen i regeringens bemyndigande – att kunna minska ägandet till lägst 51 % av samtliga aktier – togs bort gavs regeringen en möjlighet att agera utifrån det som kan anses bäst gagna bolaget men också staten, dvs. svenska folket, som ägare av bolaget, anförde utskottet. I en reservation (v) föreslogs att riksdagen skulle avslå utskottets begäran. Reservanterna, som vill ha ett starkt, statligt ägande i Telia för att säkra att bolaget skall finnas kvar i Sverige, ansåg att några hållbara skäl för att utskottet skulle ta ett eget initiativ beträffande statens ägande i Telia inte hade presenterats.

Våren 2000 beslöt riksdagen att ge regeringen bemyndigande att sälja statens samtliga A-aktier i Celsius AB (prop. 1999/2000:29, bet. 1999/2000:NU9). Utskottet delade regeringens bedömning att ett samgående mellan Saab AB och Celsius var industriellt riktigt.

Hösten 2001 beslöt riksdagen att staten – genom Sveaskog AB – skulle få öka sitt ägande av Assi Domän till att avse samtliga aktier (prop. 2001/02:39, bet. 2001/02:NU7). Staten har, anförde utskottet, ett intresse av att äga och förvalta företag som hanterar viktigare naturtillgångar, såsom skogen, malmen och vattenkraften. Inrättandet av det statliga företaget Sveaskog syftade till att skapa en mer rationell förvaltning av skogen, en bättre fungerande virkesmarknad och en ökad naturhänsyn, erinrade utskottet om. Genom förvärvet införlivades Assi Domäns skogsmark i Sveaskog, vilket förbättrade förutsättningarna avsevärt för Sveaskog att uppfylla statens ambitioner beträffande förvaltning av skogsmark, anförde utskottet. Riksdagen upphävde samtidigt sitt tidigare bemyndigande till regeringen att sälja statens aktier i Assi Domän. I en reservation (m, kd, fp) föreslogs att riksdagen skulle avslå förslaget om förvärv av aktier i Assi Domän, med hänvisning till att konkurrensutsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi och att staten bör främja ett ökat privat ägande av skogsmark. I en annan reservation (c) efterfrågades ett nytt förslag från regeringen med en annan inriktning rörande det statliga skogsinnehavet.

Riksdagen beslöt också hösten 2001 att bemyndiga regeringen att – vid lämplig tidpunkt och i den takt som är affärsmässigt fördelaktig – sälja aktierna i Svenska Lagerhus AB och vidta de åtgärder som krävs för genomförandet av försäljningen (prop. 2001/02:39, bet. 2001/02:NU8).

I februari 2003 beslöt riksdagen att samtliga aktier i det av staten helägda Svenska Skogsplantor AB skall överlåtas till Sveaskog (prop. 2002/03:24, bet. 2002/03:NU4). Utskottet utgick från att regeringen följer den pågående rekonstruktionen av Svenska Skogsplantor och att Sveaskog, under innevarande mandatperiod, påbörjar ett försäljningsförfarande av Svenska Skogsplantor. I två reservationer avstyrktes förslaget. I den ena (m, fp) yrkades på en likvidering av Svenska Skogsplantor, och i den andra (kd) förordades att

regeringen skulle ges i uppdrag att tillse att Svenska Skogsplantors verksamhet snarast avyttras till privata intressenter.

Riksdagens revisorers granskningsrapport

Inledning

Riksdagens revisorer presenterade nyligen sin granskning av statens roll som ägare av bolag (rapport 2002/03:10). Revisorernas granskning har omfattat styrningen och uppföljningen av de statliga bolagens verksamheter samt ägarföreträdarens, Regeringskansliets, roll i det avseendet. En särskild studie har gjorts av bolagsledningarnas löner och pensioner. Revisorerna noterar i granskningen en ökad aktivitet inom Regeringskansliet på flera områden. Det gäller dock främst de senaste två åren då flera beslut fattats eller andra åtgärder vidtagits rörande regeringens och Regeringskansliets ägarstyrning. Revisorerna anser att flera av insatserna skulle ha kunnat genomföras tidigare och att det ännu inte går att fullt ut se effekterna av vissa av insatserna. I rapporten lämnas följande synpunkter och förslag under angivna rubriker:

Regeringskansliet som ägarföreträdare

Regeringen har tagit flera initiativ för att stärka sin roll som ägarföreträdare. Enligt granskningen har de olika departementen ibland valt skilda lösningar i ägarstyrningen. Bristen på samordning inom Regeringskansliet kan vara en bidragande orsak till de kvarstående problem som revisorerna pekar på. Den årliga redogörelsen för de statliga bolagen har utvecklats sedan revisorernas förra granskning. Revisorerna pekar samtidigt på vissa brister i återrapporteringen, bl.a. i fråga om måluppfyllelsen för vissa bolag. Den årliga redogörelsen är ett viktigt dokument för att ge riksdagen och allmänheten ökad insyn i förvaltningen av de statliga bolagen. Det är uppenbart att Regeringskansliet lagt ned stort arbete på att utveckla redogörelsen. Revisorerna ser positivt på det arbetet och förutsätter att dokumentet fortsätter att utvecklas.

Samordning och enhetlighet inom Regeringskansliet

Regeringen har beslutat att överföra Finansdepartementets samtliga bolag förutom Svenska Spel samt Teracom från Kulturdepartementet till näringsminister Leif Pagrotsky's ansvarsområde under Näringsdepartementet. Näringsministern har därtill fått ansvar för att i respektive departementschef's ställe föredra ärenden i regeringen som ställer krav på enhetlig ägarpolitik eller avser styrelsenomineringar. Revisorerna välkomnar regeringens beslut att koncentrera ägarutövandet till färre departement samt initiativet till att en minister getts ansvar för flera bolagsärenden. Revisorerna kan inte bedöma om beslutet att utse en minister som föredragande av ärenden som ställer krav på en enhetlig ägarpolitik också leder till att ägarstyrningen vid de olika departementen blir mer enhetlig, men förutsättningarna för detta bedöms bli bättre. Regeringskansliet kommer under våren 2003 att anordna en gemensam tredagarsutbildning för samtliga handläggare som handhar bolagsfrågor. Detta

är den första egentliga utbildningsinsatsen för de bolagsansvariga på flera år. Revisorerna ser positivt på Regeringskansliets initiativ men betonar samtidigt värdet av en mer systematisk och fortlöpande utbildning av den berörda gruppen. Regeringen bör ges i uppdrag att årligen återkomma till riksdagen med en redovisning av hur utvecklingsarbetet inom Regeringskansliet bedrivs.

Målen och styrningen

Revisorerna konstaterar att staten fortfarande använder sig av flera olika dokument i ägarstyrningen. Verksamhetsmål och ekonomiska mål anges i olika typer av dokument såsom bolagsordning, ägardirektiv, avtal, riksdagsbeslut, propositioner, m.m. Revisorerna har vidare funnit att det fortfarande brister i uppföljningen av de ekonomiska målen och verksamhetsmålen för bolagen. I granskningen framhåller revisorerna att bolagsordningarna inte alltid anger det övergripande syftet med verksamheten. Vidare framgår det inte klart av bolagsordningen när verksamheten inte syftar till vinst. Revisorerna anser att det ankommer på regeringen att se till att aktiebolagslagens regler i det avseendet alltid följs. Revisorerna noterar att bolagens verksamhetsmål och ekonomiska mål i flera fall har blivit mer preciserade sedan revisorernas förra granskning. Fortfarande finns emellertid flera exempel på att målen eller kraven är angivna i opreciserade eller allmänt hållna dokument. Att mer än en fjärdedel av bolagen i revisorernas enkät svarar att de ekonomiska målen framgår av andra dokument än ägardirektiv eller avtal anser revisorerna otillfredsställande. Det bör enligt revisorerna vara en prioriterad uppgift för ägaren att se till att floran av styrdokument begränsas samt att verksamhetsmålen och de ekonomiska målen ses över och formuleras i skriftliga dokument som är direkt riktade till bolaget.

Styrelsernas effektivitet

Regeringen betonar vikten av effektiva styrelser, sägs det i rapporten. Revisorerna noterar att regeringen varit aktiv i det här avseendet, bl.a. genom att utfärda riktlinjer för styrelsearbetet och att i ökad utsträckning arbeta med särskilda rutiner inför nomineringen av nya ledamöter. Enligt revisorerna bör Regeringskansliet följa upp hur dessa riktlinjer följs av bolagen. Något departement, förslagsvis Näringsdepartementet, bör ges denna uppgift och bör också sprida regeringens policy och redovisa "goda exempel" på hur nomineringsprocessen bör gå till samt verka för mer heterogena styrelser. Revisorerna anser vidare att styrelsefrågorna bör vara ett återkommande diskussionsämne i den fortlöpande utbildning för de bolagsansvariga inom Regeringskansliet som revisorerna föreslår. Enligt revisorerna bör nya styrelseledamöter tillhandahållas utbildning av regeringen i frågor som rör bl.a. ledamöternas roll och ansvar i bolaget samt i allmän bolagskunskap. Granskningen visar att riksdagsledamöter utses i bolagsstyrelser där det tidigare funnits riksdagsledamöter. Revisorerna anser att det bör ankomma på Regeringskansliet att vid varje nomineringstillfälle pröva vilken kompetens och vilken insyn som behövs i styrelserna. I det sammanhanget bör t.ex. behovet av flera ägarföreträ-

dare i styrelsen diskuteras. Flera ägarföreträdare i styrelserna leder, enligt revisorerna, inte automatiskt till en starkare ägarroll eller att bolagsstyrelserna blir effektivare. Det kan i stället öka risken för målkonflikter mellan ägaren och bolaget. Revisorerna anser därutöver att regeringen bör följa upp styrelsearvodena på ett bättre sätt än för närvarande och fastställa riktlinjer för hur dessa skall beräknas.

Riktlinjer om löner och pensioner bör ses över

Regeringen har gett ut riktlinjer som rör anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen. De omfattar bl.a. löner, avgångsvederlag och pensioner. Revisorerna konstaterar att de flesta bolagen följer regeringens riktlinjer, men att de oftast väljer att utnyttja det för verkställande direktören (VD) mest förmånliga löne- respektive pensionsavtalet. Granskningen visar att VD i några bolag har betydligt högre lön än generaldirektörer för affärsverken eller statliga myndigheter av motsvarande storlek. I det avseendet följs inte regeringens riktlinjer. Revisorernas samlade bedömning i fråga om lönerna för VD och arvoden för styrelseordförandena är att regeringen bör undersöka vilka motiv som ligger till grund för de stora löneskillnaderna. I årsredovisningslagen anges som krav att det sammanlagda beloppet av löner och ersättningar för gruppen VD och styrelseledamöter skall redovisas i årsredovisningen. För att undvika oklarhet om vilken rapportering som krävs av bolagen bör, enligt revisorerna, regeringen överväga att i stället för att ge ut riktlinjer ta initiativ till att förtydliga eller ändra årsredovisningslagens bestämmelser. Enligt regeringens riktlinjer kan vid uppsägning från bolagets sida en avgångsersättning få utgå. Granskningen visar att samtliga bolag, med ett undantag, nu följer riktlinjerna i fråga om uppsägningstid och avgångsvederlag. Det är fem bolag som inte följer riktlinjernas rekommendation om att det skall ske en avräkning från avgångsersättningen om VD erhåller en ny anställning. Flera pensionsavtal uppvisar oklarheter eller saknar uppgifter, vilket ger utrymme för tolkningar i fråga om vilka pensioner som bolaget har att betala. Revisorerna finner det otillfredsställande att staten inte har en bättre kontroll över vilka pensionsavtal som ingås i de statliga bolagen. Det är enligt revisorerna viktigt att pensionsavtalen är klara och precisa och att avtalen inte ger utrymme för olika tolkningar. En oberoende funktion eller resurs bör tillföras Regeringskansliet med uppgift att tillsammans med styrelsen – i första hand styrelseordföranden – bevaka att behövlig kompetens finns när nya VD-avtal skall bestämmas. Det bör enligt revisorerna ankomma på regeringen att vidta de eventuella åtgärder som behövs för att åstadkomma de för staten mest fördelaktiga avtalen.

Revision och uppföljning

Revisorerna har i granskningen funnit att regeringen varit mer aktiv än tidigare när det gäller att ställa krav på bolagen och gå ut med riktlinjer för verksamheterna. Däremot tycks regeringen inte ha varit lika aktiv i fråga om att följa upp om kraven och riktlinjerna har uppfyllts. Revisorerna anser att det

behövs mer frekventa och systematiska kontakter mellan ägaren och bolagets revisorer. I granskningen har vidare noterats att Riksrevisionsverkets revisorer ännu inte återfinns i samtliga bolag med samhällsintressen eller bolag som ålagts samhällsåtaganden. Fortfarande råder det en viss osäkerhet om Riksrevisionsverkets roll i fråga om att bedriva revision av samhällsåtaganden. Den nya Riksrevisionen, som bildas den 1 juli 2003, får befogenhet att själv utse revisorer i bolagen och rätt att infordra uppgifter från bolagsrevisorerna. Revisorerna anser att regeringen redan nu bör ta initiativ till att finna lämpliga metoder för att utveckla utbytet mellan revisorerna i bolagen och ägaren. Revisorerna anser därtill att regeringen inom något eller några år bör återkomma till riksdagen och redovisa resultatet av det utvecklingsarbetet.

Vilka dotterbolag bör inte avyttras utan riksdagens medgivande?

De bestämmelser som reglerar förhållandet mellan regering och riksdag när det gäller försäljning av statliga företag avser moderbolagen, men inte deras dotterbolag. Frågan om lämpligheten av den ordningen ifrågasattes i revisorernas förra granskning. Revisorerna konstaterar att antalet dotterbolag i princip är lika många nu som vid revisorernas förra granskning, eller 250 stycken. Av granskningen framgår att 15 bolag sålt dotterbolag under de tre senaste åren. I endast två av fallen har försäljningen underställts riksdagen. Flera dotterbolag har sådana verksamheter som riksdagen tidigare fattat beslut om att de skall drivas i statlig regi. Andra har samhällsåtaganden att uppfylla eller andra mål som kan vara av politisk karaktär. Revisorerna vidhåller sitt förslag från den förra granskningen att regeringen bör inventera vilka dotterbolag som har sådana verksamheter. Utifrån den informationen borde det sedan vara möjligt att avgöra vilka dotterbolag som inte bör säljas utan riksdagens hörande. Revisorerna anser att regeringen bör återkomma till riksdagen med resultatet av en sådan översyn.

Rapporten från Riksdagens revisorer är nu föremål för remissbehandling, och remisstiden utgår den 25 april 2003. Därefter skall en skrivelse till riksdagen utarbetas – beslut om denna planeras kunna fattas av revisorerna vid månads-skiftet maj/juni 2003.

Utskottets ställningstagande

Inledning

Utskottet behandlar först frågan om synen på statligt ägande av företag, därefter frågan om statens ägarutövning, m.m. och slutligen frågan om könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m.

Synen på statligt ägande av företag

Utskottet har i olika sammanhang redovisat sin syn på statligt ägande av företag. Det kan i vissa fall vara motiverat med ett statligt ägande. De statligt

ägda företagen kan t.ex. bidra till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet.

De statliga företagen har i flertalet fall sitt ursprung i en infrastruktur som en gång byggts upp med offentliga medel. Som regel har bolagen varit myndigheter eller verkat under monopol i bolagsform som genom den tekniska och marknadsmässiga utvecklingen omvandlats till konkurrensutsatta företag, vilka numera i många fall arbetar på en internationell marknad. Staten är Sveriges största företagsägare och arbetsgivare. Totalt är ca 200 000 personer, fördelade över hela landet, anställda i företag med statligt ägande. Detta medför ett stort ansvar och ställer krav på en långsiktig och professionell förvaltning för att säkerställa tillväxt och därmed sysselsättningen.

Utskottet intar en pragmatisk hållning i frågan om huruvida staten skall äga vissa företag eller inte. Det kan i vissa fall vara motiverat med försäljning av del av eller hela det statliga ägandet i ett bolag. Den ordning som för närvarande gäller och som innebär att regeringen – i det fall den inte redan har beslutsmöjlighet – lägger fram förslag till riksdagen om försäljning, anser utskottet vara ändamålsenlig.

I den nu aktuella skrivelsen från regeringen har, som tidigare redovisats, ytterligare förbättringar genomförts vad gäller redogörelsen om den statliga företagssektorn. Sålunda har avsnittet om statens ägarpolitik kompletterats med information om de av regeringen beslutade riktlinjerna för extern ekonomisk rapportering för företag med statligt ägande, om bolagsstämmor och om revisorernas roll i de statliga företagen. I avsnittet om viktiga policyfrågor finns en samlad redovisning över hur många av de statliga företagen och hur stor del av de totala tillgångarna som omfattas av miljöpolicy och miljöledningssystem. Även jämställdhetsfrågor och mångfaldsarbetet redovisas. I branschavsnitten har analysen av de olika branscherna utvecklats, och i företagspresentationerna lämnas information om företagets utdelningspolicy, förutsatt att bolaget omfattas av ett utdelningskrav.

Utskottet ser positivt på de förbättringar som gjorts. Redogörelsen är ett viktigt redskap för att förmedla information om den statliga företagssektorn till både riksdagen och allmänheten. Arbetet med utformningen av innehållet i skrivelsen bör ses som en ständigt pågående process, inte minst gäller detta beskrivningarna av målet med ägandet. Utskottet utgår från att regeringen kommer att driva detta arbete vidare.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen skall lägga regeringens skrivelse till handlingarna. Samtliga här aktuella motioner avstyrks samtidigt i berörda delar.

Statens ägarutövning, m.m.

Utskottet har i det föregående redovisat sin syn på statligt ägande av företag. Här tar utskottet upp vissa frågor om statens ägarutövning, som aktualiserats i olika motioner.

I några motioner, bl.a. motion 2002/03:N281 (v), föreslås att bolagsstämmorna i de statliga företagen skall vara offentliga. Utskottet anser allmänt sett

att förvaltningen av företagen med statligt ägande bör ske under så stor öppenhet som möjligt. Detta är naturligt med hänsyn till att det ytterst är svenska folket som är ägare till dessa företag. Utskottet vill också erinra om att samtliga riksdagsledamöter, som representanter för det svenska folket, har möjlighet att delta i bolagsstämmorna för företagen med statligt ägande. Denna möjlighet bör utnyttjas i väsentligt högre grad än vad som hittills varit fallet.

Som redovisats är genomlysning ett av regeringens tre verktyg för att nå de mål som satts upp för företagen med statligt ägande. När det gäller bolagsstämmor konstateras i regeringens skrivelse att enligt aktiebolagslagen (1975:1385) gäller samma regler för statligt ägda aktiebolag som för privata. Bolagsstämman är i första hand en sammankomst för aktieägarna, men det finns inga hinder – om stämman medger det – mot att den öppnas för allmänheten. Utskottet anser att det vore lämpligt om de helstatliga bolagen kunde erbjuda någon form av utåtriktad aktivitet i samband med bolagsstämman, där även allmänheten bereds möjlighet att ställa frågor till företrädare för företagen. Enligt utskottets mening är det önskvärt att svenska folket på detta sätt ges möjlighet att ställa frågor till bolagsledningen. Därvid är det viktigt att kallelse och därtill hörande handlingar till bolagsstämmorna är offentliga. Hur stämman praktiskt skall genomföras är en fråga för bolagets ledning och styrelse att avgöra. Av planeringsskäl är det rimligt att de som önskar komma till en stämma måste anmäla sitt deltagande i god tid före stämman. Enligt vad utskottet erfarit pågår för närvarande ett arbete inom Näringsdepartementet med sikte på att alla helstatliga bolag över en viss storlek skall uppmanas att arrangera offentliga bolagsstämmor. Med hänvisning till det anförda anser utskottet att det inte finns något behov av ett uttalande av riksdagen beträffande offentliga bolagsstämmor.

I ett par motioner begärs tillkännagivanden rörande etisk policy för företagen med statligt ägande. I regeringens skrivelse finns ett särskilt avsnitt om viktiga policyfrågor. När det gäller etik, moral och globalt ansvar sägs där att det är styrelsens och ledningens ansvar att de företag där staten har ägarintressen sköts på ett föredömligt sätt och väl inom gällande lagstiftning. Miljö- och etikhänsyn bör vara självklara utvärderingsparametrar för de beslut som rör förvaltningen av företag med statligt ägande.

OECD utformade år 1976, tillsammans med 35 regeringar, gemensamma rekommendationer avseende god praxis för företag i en mängd viktiga frågor, som t.ex. mänskliga rättigheter, information, konkurrens och beskattning. Dessa riktlinjer riktas främst till multinationella företag men kan i stor utsträckning även vara till stöd för företag som verkar nationellt, sägs det i skrivelsen. FN lanserade år 1999 "The Global Compact" där näringslivet uppmanades att stödja och respektera nio principer som rör mänskliga rättigheter, arbete och miljö. Regeringen har i ett öppet brev uppmanat svenska företag att stödja och efterleva OECD:s riktlinjer och FN:s Global Compact.

Enligt utskottets mening är vad som anförts i de aktuella motionerna rörande etisk policy för företagen med statligt ägande således redan tillgodosett.

Det är styrelsernas ansvar att tillse att företagens ageranden i olika avseenden står i överensstämmelse med regeringens riktlinjer. Något behov av ett uttalande av riksdagen i frågan kan utskottet inte se.

I motion 2002/03:N281 (v) föreslås även ett antal tillkännagivanden som rör den statliga ägarstyrningen i olika avseenden, bl.a. om framtagande av olika indikatorer för de statliga företagen. Det finns många synpunkter värda att ta fasta på i de tankegångar som redovisas i motionen och som ligger bakom de förslag som läggs fram. Ur ägarens synvinkel är företagets rapportering av speciell vikt, eftersom den är ett viktigt underlag för utformningen av styrinstrument som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av företaget. Den finansiella informationen är grunden för företagets offentliga rapportering och bör kompletteras med beskrivningar i fråga om marknadsutveckling, känslighetsanalyser, etc. för att ge vägledning i tolkningen av de faktorer som skapar värde i företaget. I vilken mån särskilda samhällsintressen uppfyllts – i de fall sådana finns – bör betraktas som lika väsentlig information som annan redovisning. Även den miljö-, jämställdhets- och mångfaldsrelaterade rapporteringen skall i möjligaste mån integreras i företagets årsredovisningar. Enligt vad utskottet erfarit pågår ett arbete inom Näringsdepartementet med att utöka redovisningen i verksamhetsberättelsen i linje med vad som här har angetts. Utskottet anser att detta arbete är mycket angeläget. Något behov av ett riksdagsuttalande i frågan kan utskottet, med hänvisning till det anförda, inte se.

Riksdagens revisorer har i sin granskning, som tidigare redovisats, bl.a. konstaterat att de flesta företagen följer regeringens riktlinjer rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen, men påpekar även att vissa skillnader finns. Enligt vad utskottet erfarit avser Regeringskansliet att genomföra en översyn av befintliga riktlinjer. Utskottet anser att detta är en viktig åtgärd.

I motion 2001/02:N65 (kd) efterfrågas en mer enhetlig ägarutövning av Regeringskansliet när det gäller det statliga ägandet av företag och ett uttalande om laglydighet. Som framgått av den tidigare redovisningen har regeringen vidtagit olika åtgärder som sammantaget kan förväntas innebära en ökad samordning och enhetlighet i ägarutövningen. Näringsminister Leif Pagrotsky har sålunda tillförts ansvaret för fler företag med statligt ägande, så att huvuddelen av dessa nu ligger inom hans ansvarsområde. Han har också fått ansvar för att i respektive departementschefers ställe föredra ärenden i regeringen som ställer krav på enhetlig ägarpolitik eller avser styrelsenominingar. När det gäller frågan om laglydighet vill utskottet slutligen – som en fullständig självklarhet – notera att företag med statlig ägande lyder under samma lagar som andra företag.

Med det anförda avstyrker utskottet samtliga här aktuella motioner i berörda delar.

Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m.

Utskottet instämmer i de uppfattningar som förs fram i de tre här aktuella motionerna 2002/03:N310 (s), 2001/02:N65 (kd) och 2002/03:A242 (kd) om att det måste bli en bättre balans ur jämställdhetssynpunkt i de statliga bolagsstyrelserna. Regeringen har, som redovisats, angivit en klar målsättning som innebär att det skall vara en jämn könsfördelning i styrelserna för de statliga företagen; ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. År 2001 var andelen kvinnor 37 %. Regeringen gör, som nämnts, bedömningen att delmålet om 40 % skall vara uppnått före slutet av innevarande år. Det bör i detta sammanhang noteras att andelen kvinnor i styrelserna för de svenska börsnoterade bolagen uppgår till ca 8 %!

Utskottet vill också fästa uppmärksamheten på en omständighet som nämns i den förstnämnda motionen, nämligen att det finns mycket få kvinnor på posten som styrelseordförande i statliga företag. I motionen noteras att i december 2001 hade endast 7 av 55 helägda statliga företag en kvinna som styrelseordförande. Det innebär alltså en andel på endast 13 %. Utskottet finner detta helt oacceptabelt. Regeringen måste öka sina ansträngningar så att det blir en jämnare könsfördelning även bland styrelseordförandena i statliga företag. Det är inte tillräckligt att uppnå en jämn könsfördelning bland styrelseledamöter som grupp, utan det måste också vara en jämnare könsfördelning bland styrelseordförandena. Detta är nödvändigt om en jämn könsfördelning skall uppnås vad gäller makt och inflytande i de statliga bolagsstyrelserna.

När det gäller den mer övergripande frågan om sammansättningen av styrelserna för de statliga företagen bör nämnas att regeringen i skrivelsen anger att sammansättningen skall ske så att en balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön. Vidare framhålls att det är värdefullt om styrelsen, som kollektiv och avseende respektive individ, utvärderas. Den samlade utvärderingen, som vanligen görs årligen, kan tjäna som underlag för utveckling av styrelsernas arbetssätt och också som underlag för ägaren, påpekas det.

Utskottet utgår från att regeringen ökar sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning rörande jämställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Detta måste leda till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena. Något riksdagsuttalande i saken anser utskottet dock inte erfordras i nuläget och avstyrker därmed de tre här aktuella motionerna i berörda delar.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Synen på statligt ägande av företag (punkt 1)

av Mikael Odenberg (m), Eva Flyborg (fp), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Åsa Torstensson (c) och Stefan Hagfeldt (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2001/02:N65 yrkandena 1 och 6, 2001/02:N66 yrkandena 1–4, 2001/02:N67 yrkandena 1 och 2, 2002/03:Fi236 yrkandena 3 och 4, 2002/03:MJ425 yrkande 3, 2002/03:N263 yrkande 8, 2002/03:N269 yrkande 4 och 2002/03:N395 yrkande 18 och lägger regerings skrivelse 2001/02:120 till handlingarna.

Ställningstagande

När det gäller frågan om statliga företag överensstämmer vår syn med den som kommer till uttryck i de här aktuella motionerna från företrädare för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet, liksom i tidigare motioner från Centerpartiet. Likartade synpunkter har genom åren framförts i reservationer från företrädare för dessa fyra partier.

Statens främsta näringspolitiska uppgift är att ange ramar och regelsystem för näringslivets verksamhet och bidra till att skapa betingelser för långsiktig tillväxt. Om staten samtidigt uppträder som ägare och som utformare av de regler som gäller för näringslivets verksamhet uppstår en rad problem, bland vilka följande kan nämnas: risk för konkurrenssnedvridning, risk för inoptimala investeringsbeslut samt svårigheter att tillföra kapital till företag som behöver kapital för expansion. Grundprincipen måste, enligt vår mening, vara att konkurrensetsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi.

En privatisering av de statliga företagen kommer att leda till följande:

- renodling av statens roll som lagstiftare och normgivare,
- stärkande av de privatiserade företagen,
- spridning av intresset för sparande i aktier till nya grupper och breddning av riskkapitalmarknaden,
- tillskott av statsinkomster som kan användas till andra, mer angelägna ändamål,
- sundare konkurrens.

Det arbete med att minska statens företagsägande som påbörjades under fyrtipartiregeringen i början av 1990-talet bör, enligt vår uppfattning, återupptas. Med en privatisering av statliga företag uppnås en tydligare ägarroll, kommersiellt mer kompetenta företag och en ökad aktiespridning. Sammanlagt inbringade de försäljningar som gjordes under den borgerliga regeringen ett betydande belopp till statskassan, vilket minskade statens upplåningsbehov med motsvarande summa. Försäljningen ledde också till en spridning av aktieägandet till grupper som inte tidigare innehått aktier och därmed till en breddning av riskkapitalmarknaden. Riksdagen bör således begära att regeringen lägger fram en plan för försäljning av statliga företag i enlighet med vad som här har angetts.

Försäljningen av de statliga företagen skall ske på ett ansvarsfullt sätt. Det berörda företaget skall bli starkare och mer konkurrenskraftigt efter slutförd privatisering. Hänsyn måste därför tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljningen och hur ägarstrukturen skall se ut samt vid valet av metoderna för genomförandet av försäljningen. Vi anser vidare, som nämnts, att en strävan bör vara att stärka riskkapitalmarknadens funktion vid försäljningarna genom att bredda aktiesparandet till en bredare allmänhet och därmed öka den långsiktiga kapaciteten för tillförsel av inhemskt riskkapital. Detta innebär att hänsyn måste tas till det allmänna marknadsläget och att försäljning skall ske i den takt som är möjlig med beaktande av andra introduktioner på aktiemarknaden.

Härutöver menar vi att riksdagen skall anmoda regeringen att i skrivelsen med redogörelse för företag med statligt ägande redovisa syftet med det statliga ägandet för varje företag. Genom att tvingas formulera syftet med det statliga ägandet måste regeringen ta aktiv ställning till vilka motiv det finns för ett fortsatt statligt ägande av alla de berörda företagen. Detta måste vara till fördel både för staten som ägare och för de olika företagen, i stället för att, som för närvarande, av ren slentrian låta ägandet fortgå i statlig regi. Det finns vidare anledning att analysera och överväga om huruvida det är lämpligt med statligt ägda företag på marknader där en sund och fungerande konkurrens föreligger. En omprövning av det statliga ägandet kan förväntas medföra effektivitetsvinster såväl på det samhällsekonomiska planet som för de enskilda företagen.

Statens olämplighet som företagsägare framgår klart av den nyligen presenterade bokslutskommunikén för år 2002 för företagen med statligt ägande. Kommunikén visar på ett katastrofalt resultat för den statliga företagssektorn. Resultatet efter skatt har mer än halverats mellan åren 2001 och 2002 – från 17,4 miljarder kronor till 8,6 miljarder kronor. Kraftiga resultatförsämringar redovisades av Posten, SJ och Civitas Holding (Vasakronan). Bland de företag som uppvisade resultatförbättringar återfinns främst sådana företag som Vin & Sprit och Svenska Spel.

Vi vill också något kommentera vad som sägs i ett par motioner om försäljning av statligt ägd skog till enskilda. Det statligt ägda skogsinnehavet bör användas bl.a. för att tillhandahålla omarronderingsmöjligheter och tillköps-

möjligheter för att förstärka det enskilda privata skogsbruket. Ett spritt privat ägande av skogsmark är viktigt för att människor skall kunna få utkomstmöjligheter i glesbygden.

Riksdagen bör anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här anförts. Därmed blir alla här aktuella motionsyrkanden tillgodosedda och tillstyrks därmed.

2. Statens ägarutövning, m.m. (punkt 2)

av Mikael Odenberg (m), Eva Flyborg (fp), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Åsa Torstensson (c) och Stefan Hagfeldt (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2001/02:N65 yrkandena 4 och 5, 2001/02:N66 yrkandena 5 och 6 och 2002/03:N276, bifaller delvis motionerna 2001/02:N65 yrkande 2, 2002/03:N249 och 2002/03:N281 yrkande 1 och avslår motionerna 2002/03:N281 yrkandena 2–6 och 2002/03:N316.

Ställningstagande

Vi har i det föregående redovisat vår syn på statligt ägande av företag. Här tar vi upp vissa frågor om statens ägarutövning, som aktualiserats i olika motioner.

Vi anser – i likhet med vad som anförts i bl.a. motionerna 2001/02:N66 (m) och 2002/03:N276 (m) – att öppenheten i företagen med statligt ägande bör öka. Ytterst är det svenska folket som är ägare till dessa företag. Det är då rimligt att allmänheten ges möjlighet att närvara vid bolagsstämmor. Likaså bör dessa stämmor vara öppna för journalister, som i sin tur kan förmedla information om de statliga företagen till allmänheten. Riksdagens ledamöter har, som tidigare nämnts, rätt att delta vid bolagsstämmorna; en rätt som vi anser bör utnyttjas i större utsträckning än vad som har gjorts hittills. Detta är dock inte tillräckligt, utan allmänheten bör ges tillträde till stämmorna.

Ytterligare en sak som vi vill lyfta fram är regeringens benägenhet att hemligstämpla olika typer av material rörande företag med statligt ägande. En förutsättning för att riksdagsledamöterna skall kunna fullgöra sin uppgift som ombud för det svenska folket är givetvis att de har tillgång till det underlag som finns för olika förslag till beslut. Det har till och med förekommit att dagordningar för bolagsstämmor har hemligstämplats.

Riksdagen bör med hänvisning till det anförda anmoda regeringen att vidta åtgärder så att bolagsstämmorna i företagen med statligt ägande blir offentliga och så att förvaltningen av dessa företag präglas av en ökad grad av öppenhet.

Därmed blir de nämnda motionerna tillgodosedda och tillstyrks. Även motion 2002/03:N281 (v) blir tillgodosedd i här aktuell del.

I motionerna 2001/02:N65 (kd) och 2002/03:N249 (v) begärs tillkännagivanden rörande etisk policy för företagen med statligt ägande. De stora svenska privata företagen har för länge sedan insett behovet av att utveckla etiska och sociala principer för verksamheten och ställer också krav på underleverantörerna. Även Stockholmsbörsen gör etiska avvägningar. Vi anser att det bör finnas en etisk policy i vart och ett av de statliga företagen och att varje företags etiska policy skall redovisas i årsberättelsen. I regeringens årliga redogörelse för företag med statligt ägande bör anges om företaget har en etisk policy, på motsvarande sätt som för närvarande görs beträffande miljöarbete, mångfald och jämställdhet.

Vi vill också i detta sammanhang något uppmärksamma frågan om löner, pensioner och förmåner för företagsledningarna i statliga bolag. På förslag av utskottet har Riksdagens revisorer, som tidigare redovisats, genomfört en granskning av anställningsvillkoren för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen. Revisorernas samlade bedömning i fråga om lönerna för VD och arvodena för styrelseordförandena är att regeringen bör undersöka vilka motiv som ligger till grund för de stora löneskillnader som konstaterats mellan VD i några bolag och generaldirektörer för affärsverk eller statliga myndigheter av motsvarande storlek. För flera pensionsavtal finns oklarheter eller saknas uppgifter, vilket ger utrymme för tolkningar i fråga om vilka pensioner som bolaget har att betala, säger revisorerna vidare och anser det otillfredsställande att staten inte har en bättre kontroll över vilka pensionsavtal som ingås i de statliga bolagen. Vi kommer att återkomma till denna fråga när riksdagen senare skall behandla ett planerat förslag från revisorerna till riksdagen.

Riksdagen bör genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här anförs. Därmed blir de nämnda motionerna tillgodosedda i aktuell del.

I motion 2001/02:N65 (kd) efterfrågas en mer enhetlig ägarutövning av Regeringskansliet när det gäller det statliga ägandet av företag och ett uttalande om laglydighet. Vi vill härvid erinra om vad utskottet våren 2002 anförde i den förstnämnda frågan. Ett tillkännagivande av riksdagen föreslogs då, med innebörd att regeringen borde ta ett samlat grepp när det gäller förvaltningen av statens aktier i företag. Riksdagen beslöt dock inte enligt utskottets förslag utan enligt en reservation (s, v). Behovet av större enhetlighet i styrningen av företagen med statligt ägande har också framkommit vid den granskning som Riksdagens revisorer nyligen genomfört. Som tidigare redovisats föreslår revisorerna bl.a. att floran av styrdokument skall begränsas och att verksamhetsmålen och de ekonomiska målen skall ses över och formuleras i skriftliga dokument riktade direkt till berört bolag. I den nyssnämnda motionen berörs också frågan om laglydigheten hos företagen med statligt ägande, bl.a. med hänvisning till hur lagen om offentlig upphandling efterlevs. Enligt vår mening är det en fullständig självklarhet att de statliga företa-

gen – likaväl som andra företag – skall bedriva sin verksamhet i enlighet med gällande lagar och regler.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir de nu aktuella motionerna i varierande grad tillgodosedda i berörda delar.

3. Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna, m.m. (punkt 3)

av Mikael Odenberg (m), Eva Flyborg (fp), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Åsa Torstensson (c) och Stefan Hagfeldt (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2001/02:N65 yrkande 3, 2002/03:N310 och 2002/03:A242 yrkandena 3 och 4.

Ställningstagande

Vi anser att frågan om sammansättningen av styrelserna i de statliga företagen bör ses i ett bredare perspektiv än vad regeringen gör. I de tre här aktuella motionerna 2001/02:N65 (kd), 2002/03:A242 (kd) och 2002/03:N310 (s) krävs att andelen kvinnor i de statliga bolagsstyrelserna skall öka. En ökad andel kvinnor i styrelserna – och därmed en jämnare könsfördelning – utgör en del av den breddning av kompetens som vi anser erfordras. Vi vill i detta sammanhang erinra om att det var den borgerliga regeringen som först satte upp ett mål för andelen kvinnor i styrelserna för de statliga företagen. Detta mål bestämdes till 30 % och höjdes senare ytterligare av den borgerliga regeringen till 40 %.

För att uppnå en ökad kvalitet i styrelsearbetet krävs det emellertid ytterligare åtgärder. Vi anser att regeringen på ett helt annat sätt än hittills måste sträva efter att styrelserna för statliga företag får en allsidig kompetens. Det innebär t.ex. att inte bara svenska kvinnor och män utan också personer från andra länder bör komma i fråga vid tillsättning av styrelserna. Personer med erfarenheter från verksamheter utanför Sverige kan anlägga ett annat synsätt på olika frågor och problemställningar än personer med erfarenhet från enbart svenska förhållanden.

Det viktiga är således att få en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen. Detta bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att tillse. Därmed blir de tre nämnda motionerna väsentligen tillgodosedda i berörda delar.

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelse 2001/02:120

I regeringens skrivelse 2001/02:120 lämnas en redogörelse för förvaltningen av statens företagsägande samt för verksamheten i de företag och affärsverk som Regeringskansliet förvaltade vid årsskiftet 2001/02.

Motioner med anledning av skrivelsen

2001/02:N65 av Inger Strömbom m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om statligt och privat ägande.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om ägarutövningen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om styrelsesammansättningen.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om ansvaret och laglydigheten.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om etisk policy.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om utförsäljning av statliga företag.

2001/02:N66 av Per Westerberg m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om konkurrensutsättning och försäljning av offentligt ägda företag och verksamheter.
2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av statlig verksamhet i enlighet med vad som anförs i motionen.
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram motivering till varför vart och ett av bolagen med statlig ägarinblandning även i fortsättningen bör ha en sådan.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en avveckling av sådan myndighetsverksamhet som snedvrider konkurrensen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om offentliga bolagsstämmor i statliga företag.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad öppenhet i förvaltningen av statliga företag.

2001/02:N67 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en systematisk försäljning av de statligt ägda företagen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statligt ägda företag snedvrider konkurrensen på marknaden.

Motioner från allmänna motionstiden

2002/03:Fi236 av Mikael Odenberg m.fl. (m):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om privatisering av de statliga företagen.
4. Riksdagen bemyndigar regeringen att privatisera och omstrukturera de i motionen uppräknade statliga företagen.

2002/03:MJ425 av Björn von der Esch m.fl. (kd):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om privat och statligt ägande.

2002/03:N249 av Marie Engström m.fl. (v):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utveckla etiska policyfrågor vid statligt ägande.

2002/03:N263 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en försäljning av statliga företag.

2002/03:N269 av Per Westerberg m.fl. (m):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om utförsäljning av skog till enskilda.

2002/03:N276 av Tomas Högström (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om offentliga bolagsstämmor i de statligt ägda bolagen.

2002/03:N281 av Gudrun Schyman m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om de statliga bolagsstämmorna.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fler indikatorer för att utveckla de statliga företagen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ägarstyrning.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om FoU och de statliga företagen.

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökade rekryteringsmöjligheter för de statliga företagen.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om sponsring.

2002/03:N310 av Susanne Eberstein och Kerstin Kristiansson Karlstedt (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om antalet kvinnor i statliga bolagsstyrelser.

2002/03:N316 av Håkan Juholt (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om statens ägarpolitik.

2002/03:N395 av Alf Svensson m.fl. (kd):

18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad ägarspridning genom utförsäljning av statliga företag.

2002/03:A242 av Annelie Enochson m.fl. (kd):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att öka andelen kvinnor i styrelsen i de börsbolag där staten är storägare.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om jämn könsfördelning i statliga bolagsstyrelser samt behovet av en årlig redovisning till riksdagen om hur arbetet fortskrider för att nå målet om jämn könsfördelning.